

इन्द्रावती गाउँपालिका

राजस्व सुधार कार्ययोजना REVENUE IMPROVEMENT ACTION PLAN

(२०७८/७९ देखि २०८०/८१)

गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय
नवलपुर, सिन्धुपाल्चोक
बाग्मती प्रदेश, नेपाल

दस्तावेज / प्रतिवेदन	
दस्तावेज	: इन्द्रावती गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना
सहयोगी संस्था	: प्रदेश सुशासन केन्द्र, वाग्मती प्रदेश
परामर्श सहयोगी संस्था	: स्कोलर नेपाल प्रा.लि. काठमाडौं
मिति	: २०७८

कृतज्ञता

.....
वंशलाल तामाड
अध्यक्ष

शुभकामना

मिरा अधिकारी लामा
उपाध्यक्ष

विषय सूची

क्र.सं.	शिर्षक	पेज नं.
१	परिच्छेद - एक : परिचय	६
१.१	पृष्ठभूमि	६
१.२	राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य	७
१.३	उद्देश्य	८
१.४	योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया	९
१.५	अध्ययनको सीमा	१०
२	परिच्छेद - दुई : पालिकाको वस्तुस्थिति	११
२.१	भौगोलिक अवस्थिति	११
२.२	राजनीतिक तथा प्रशासनिक विभाजन	११
२.३	जनसंख्या	११
२.४	आर्थिक अवस्था	१२
२.५	भौतिक पूर्वाधारमा पहुँच	१३
२.६	पालिकाको संगठनात्मक ढाँचा	१४
२.७	पालिकाको वित्तीय अवस्था	१४
३	परिच्छेद - तीन : राजस्व सम्बन्धी पालिकाको विद्यमान अवस्था	१५
३.१	पालिकाको राजस्व ऐन, कानूनहरु	१५
३.२	राजस्व व्यवस्थापन तथा परिचालन सम्बन्धी नीति कार्यक्रम	१५
३.३	राजस्व प्रशासनसंग सम्बन्धित जनशक्ति	१५
३.४	राजस्व प्रशासन प्रक्रियागत व्यवस्था	१६
३.५	विगत तीन वर्षको आय	१६
४	परिच्छेद - चार : पालिकाको राजस्व सम्बन्धी अधिकार	१८
४.१	संवैधानिक व्यवस्था	१८
४.२	कानूनी व्यवस्था	१८
५	परिच्छेद - पाँच : राजस्व सङ्कलनको विद्यमान अवस्था र सम्भाव्यता विश्लेषण	२०
५.१	कर राजस्वको विद्यमान अवस्था र सम्भाव्यता	२०
५.२	करयोग्य सम्पत्तिको मूल्याङ्कनको अवस्था	२१
५.३	राजस्वको दायरा	२२
५.४	राजस्व प्रशासन तथा सङ्कलन	२२
५.५	आन्तरिक राजस्व परिचालनको अवस्था	२२
५.६	गाउँपालिकाको आन्तरिक आय अनुमान र यथार्थ सङ्कलनको अवस्था	२३
५.७	पालिकाका प्रमुख राजस्व श्रोतहरु	२४
५.८	संस्थागत क्षमता	२७
५.९	राजस्व सम्बन्धी प्रमुख सवालहरु	२७
६	परिच्छेद - छ : राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा	२८
६.१	कर राजस्व सुधार योजना तर्जुमा	२८
६.२	गैरकर राजस्व सुधार योजना तर्जुमा	३१
६.३	राजस्व प्रशासन सुधार योजना तर्जुमा	३४
७	परिच्छेद - सात : त्रिवर्षीय राजस्व प्रक्षेपण	३७
७.१	कर राजस्व प्रक्षेपण	३७
७.२	आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण	३८
८	परिच्छेद - आठ : कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	४०
८.१	कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	४०
८.२	कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	४०
	अनुसूचीहरु	४२
१	सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन फारम	४३

परिच्छेद- एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

वर्तमान संविधानले राज्य शक्तिको प्रयोग संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले गर्ने गरी तीनवटै तहको कार्यजिम्मेवारी निर्धारण गरेको छ। यसै बमोजिम स्थानीय सरकारलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्यजिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको परिपूर्तीका लागि संघ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ। संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्तो अनुदानले मात्र स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता पूरा गर्न सम्भव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबीच शक्तिको बाँडफाँड गरिएको हुँदा संघीय वित्त व्यवस्थाका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैरकरहरु लगाउने र उठाउने गरी राजस्व अधिकार समेत संवैधानिक रुपमै प्रदान गरिएको छ। यस बाहेक स्थानीय तहले संविधान र संघीय कानून बमोजिम नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने व्यवस्था समेत गरिएको छ।

स्थानीय सरकारको बढ्दो खर्च धान्न र उनीहरुको सामर्थ्य वृद्धि गर्नका लागि पनि स्थानीय तहहरुको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि गर्नु पर्ने आवश्यकता अपरिहार्य भएको छ। यसका लागि स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका सम्भावनाहरुको खोजी गर्ने, सम्भाव्य क्षेत्रको राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र व्यवस्थापकीय सुधारका उपायहरु पहिचान गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने र ती सबै प्रयासका आधारमा आगामी दिनमा परिचालन गर्न सकिने वास्तविक आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजनाको खाँचो देखिन्छ।

यसै आधारमा प्रदेश सुशासन केन्द्रको सहयोगमा **इन्द्रावती गाउँपालिका**को राजस्व सुधार कार्ययोजना (**Revenue Improvement Action Plan- RIAP**) तर्जुमा तयार पारिएको छ। आगामी ३ वर्षका लागि तयार पारिएको यो कार्ययोजना तर्जुमाको क्रममा सम्बन्धित सबै पक्षहरूसंग व्यापक छलफल, अन्तरक्रिया र विस्तृत अध्ययन भएको छ र सोही अनुसार प्रतिवेदन तयार पारिएको छ। यस कार्यमा प्राविधिक सहयोग गर्ने संस्था “**स्कोलर नेपाल (Scholar Nepal)**” काठमाडौंको अमूल्य योगदान छ।

कार्ययोजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको वित्तीय नीति कार्यक्रम, लक्ष्य, उद्देश्यलाई मनन गरिएको छ। त्यसैगरी नेपालको संविधान, २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत वित्त आयोग ऐन, २०७४ मा व्यवस्था गरिएको वित्तीय अधिकार क्षेत्रमा रही इन्द्रावती गाउँपालिकाको तीन वर्षिय राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा भएको छ। कार्ययोजना तर्जुमा गर्दा पालिकाको आर्थिक ऐन, २०७८ र पालिकाको वित्तीय नीति कार्यक्रमलाई आधार मानिएको छ। राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गर्दा संघीय अवधारणा, वित्तीय विकेन्द्रीकरण, वित्तीय सुशासन, प्रगतिशील कर प्रणाली जस्ता पक्षहरुलाई आत्मसाथ गरिएको छ र राजस्वको क्षेत्र तथा दायरालाई फराकिलो पाउँ न्यून कर दररेटमा जोड दिइएको छ। राजस्व प्रशासनलाई प्रभावकारी पाउँ छिटो प्रतिफल अर्थात् पूँजी अभिवृद्धि हुने क्षेत्रहरुमा राजस्व परिचालन गर्ने नीति समेत पालिकाले अङ्गीकार गरेको छ।

पहिलो पटक इन्द्रावती गाउँपालिकाको समग्र वित्तीय तथा राजस्व अवस्था सम्बन्धमा प्राप्त सूचना तथा तथ्याङ्कहरुको वस्तुनिष्ठ अध्ययन, विश्लेषणको आधारमा पालिकाको राजस्व क्षेत्रका लागि लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम सहित तयार गरिएको ३ वर्षीय राजस्व सुधार कार्ययोजना (२०७८/७९-२०८०/८१) पालिकाको आन्तरिक राजस्व अभिवृद्धिका लागि एक महत्वपूर्ण र मार्गदर्शक दस्तावेज हुने विश्वास गरिएको छ।

१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य

- क) **वढ्दो जनआकांक्षाको सम्बोधन र परिपूर्ति गर्ने** : स्थानीय तहका सरकार तथा जनप्रतिनिधिहरूलाई एकातिर चुनावमा गरिएका प्रतिवद्धताहरू पूरा गर्नुपर्ने वाध्यात्मक अवस्था छ भने अर्कोतर्फ नागरिकमा वढ्दो आवश्यकता, इच्छा र आकांक्षाहरूलाई कमशः सम्बोधन गर्नुपर्ने वाध्यता छ । न्यूनतम भौतिक एवं सामाजिक पूर्वाधारहरूको उपलब्धताका कारण जनजीवन असहज एवं कष्टपूर्ण रहेको सन्दर्भमा जनचाहना अभिवृद्धि हुनु स्वभाविकै मान्न सकिन्छ । साथै आर्थिक सामाजिक समृद्धि, गरिवी न्यूनीकरण, पढ्छुयौटेपन एवं स्थानीय साधन श्रोतहरूको व्यवसायीकरणका लागि पनि जनप्रतिनिधिहरूमा ठूलो दबाव श्रृजना भएको छ । जनताको सवैभन्दा नजिकको सरकार स्थानीय तह नै भएकाले पनि जनताको विश्वास, भरोसा यसप्रति अधिक छ । तापनि विद्यमान अवस्थामा सीमित श्रोत साधनवाट उपरोक्त जनचाहनाहरू सहजै पूरा गर्न सक्ने सामर्थता स्थानीय तहसंग सीमित छ र जनताका अधिक अपेक्षाहरू पूरा गर्न दिगो र भरपर्दो राजस्व श्रोतको अपरिहार्यता छ ।
- ख) **संवैधानिक एवं कानुनी अधिकारको उपयोग गर्ने**: नेपालको राज्य संरचना मुलत तीन तहको हुने व्यवस्था गरिएको छ र सोही अनुसार राज्यशक्तिको पनि बाँडफाँड गरिएको छ । राज्यशक्ति उपयोगका लागि तीनै तहका सरकारहरू आफैमा आर्थिक प्राविधिक सवै पक्षहरूमा मजबुत, सक्षम र सवल हुनुपर्ने व्यवस्था नेपालको संविधानले गरेको छ । परम्परागत ढङ्गवाट परिचालित हुँदै आएका स्थानीय तहमा व्यापक परिवर्तनको खाँचो छ र क्रमिक रूपमा चुस्त प्रभावकारी र सवल स्थानीय सरकारको रूपमा विकास हुनुपर्ने छ । संघ र प्रदेशवाट निकास हुने अनुदानको आधारमा वार्षिक बजेट तर्जुमा र नीति कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएका स्थानीय तहहरूले अवउप्रान्त सोको विपरित खर्चमा आधारित बजेट, श्रोतहरूको पहिचान, परिचालन गर्नुपर्ने भएको छ । यसै सन्दर्भमा संघ र प्रदेशवाट दिइने अनुदानहरू पनि कमशः न्यून छ । नेपालको संविधान २०७२, अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत वित्त आयोग ऐन २०७४ वाट स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार क्षेत्रहरू निर्धारण र त्यसको उपयोगको व्यवस्था भएको छ । सोहीमा आधारित भई स्थानीय तहले राजस्व परिचालन गर्नुपर्ने हुन्छ ।
- ग) **स्थानीय साधन श्रोतवाट राजस्व अभिवृद्धि गर्ने** : विकास निर्माणमा तिव्रता र स्थानीय सरकारको प्रभावकारीताका लागि राजस्व अभिवृद्धि गर्नुपर्ने अपरिहार्यता छ । यससंग जनआकांक्षा र विकास निर्माण समेत जोडिएकोले राजस्व अभिवृद्धि एक अनिवार्य शर्त जस्तै छ । स्थानीय तह आफै सरकार भएकाले सरकार परिचालनका लागि पनि राजस्व अभिवृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता अरु जरुरी छ । नेपालको संविधान र कानुनहरूले स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार क्षेत्र निर्दिष्ट गरिदिएकाले सोही परिधिभित्र रही दिगो रूपमा राजस्व सङ्कलन र परिचालनका क्षेत्रहरू पहिचान गर्नुपर्ने अभिभारा पनि स्थानीय तहकै छ । यस सन्दर्भमा राजस्व सङ्कलनका लागि व्यवसाय कर, सेवा शुल्क, पर्यटन शुल्क, दण्ड जरिवना आदिको व्यवस्था कानुनमा छ । यसका अलवा राजस्व अभिवृद्धि तथा पूँजी निर्माण हुन सक्ने क्षेत्रहरू पहिचान गर्दै लगानी गरी श्रोतहरूको सदुपयोग गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्नुपर्ने हुन्छ ।
- घ) **राजस्व अभिवृद्धिका रणनीति कार्यक्रम तर्जुमा तथा आय प्रक्षेपण हुने**: स्थानीय तहको राजस्व सङ्कलन, प्रशासनिक संयन्त्र, राजस्वका श्रोतहरूको विद्यमान अवस्था विश्लेषण गरी राजस्व अभिवृद्धिका लागि मध्यमकालीन रणनीति, वार्षिक कार्यक्रम एवं सोका आधारमा आगामी वर्षहरूमा हुने आयको प्रक्षेपण समेत गरिने भएकाले एक निश्चित अवधि भित्र आर्जन हुन सक्ने राजस्वको विस्तृत खाका तयार हुनेछ ।

यसका लागि स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिहरू, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, पालिकाका पदाधिकारीहरू एवं सरोकारवालाहरूको प्रत्यक्ष र सक्रिय सहभागितामा तयार हुने भएकोले स्थानीयहरूकै आफ्नै अपनत्व श्रृजना गरी र कार्यपालिकाको नेतृत्वमा तयारी कार्ययोजनालाई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

१.३ उद्देश्य

इन्द्रावती गाउँपालिकाको आन्तरिक विद्यमान आयको समीक्षा गर्दै राजस्व अभिवृद्धिका लागि दिगो र भरपर्दो श्रोतहरूको पहिचान, विश्लेषण र राजस्व प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउन वित्तीय नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नु यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यसका साथै राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका अन्य सहायक उद्देश्यहरू निम्न अनुसार छ ।

- क) राजस्व सुधारका सम्बन्धमा संविधान एवं विभिन्न ऐन, नियमहरूमा व्यवस्था गरिएका वित्तीय अधिकार, कार्यक्षेत्र एवं राजस्व सुधारको आवश्यकता र महत्वका बारेमा पालिकाका पदाधिकारी, कर्मचारी, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, सरोकारवालाहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने ।
- ख) इन्द्रावती गाउँपालिकाको विद्यमान राजस्व नीति, कार्यक्रम, आर्थिक ऐन, करको दररेट, राजस्व सङ्कलन, संगठनात्मक संरचना, आय श्रोतहरूको सम्भावना र यथार्थ सङ्कलनको फरक पहिचान, समीक्षा, विश्लेषण गर्ने ।
- ग) आन्तरिक श्रोतहरूको अवस्था विश्लेषण गरी राजस्व सुधार कार्ययोजना सहित आगामी तीन वर्षका लागि आय प्रक्षेपण गर्ने ।
- घ) आन्तरिक श्रोत अभिवृद्धिका लागि पालिकाको वित्तीय रणनीति एवं कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्ने ।

१.४ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

इन्द्रावती गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका लागि निम्नानुसारका विधि र प्रक्रियाहरू अवलम्बन गरिएको थियो ।

क) पहिलो चरण : सन्दर्भ सामग्रीको अध्ययन

अध्ययन कार्यको पहिलो चरणमा स्थानीय तहको वित्तीय क्षेत्रसंग सम्बन्धित सन्दर्भ सामग्रीहरूको सङ्कलन तथा पुनरावलोकन गरिएको थियो । यस क्रममा सङ्कलित एवं अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएका मुख्य सामग्रीहरूमा नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४, एकीकृत आर्थिक सङ्केत तथा वर्गीकरण र व्याख्या २०७४, इन्द्रावती गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण (पार्श्वचित्र), पालिकाको आ.व.०७७/७८ को नीति कार्यक्रम तथा बजेट, पालिकाको आर्थिक ऐन, परिवर्तित संरचना अनुसार विभिन्न मन्त्रालयहरूले निष्कासन गरेको कार्यविधि, दिग्दर्शन, एवं नमूना ऐन कानूनहरू, प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, प्रदेशको कर तथा गैरकर राजश्व सम्बन्धी ऐन २०७४, प्रदेशको ढुङ्गा गिट्टी बालुवा जस्ता नदीजन्य पदार्थ सङ्कलन उत्खनन कार्यविधि २०७५ रहेका थिए ।

ख) दोश्रो चरण : प्रश्नावली तथा फारम विकास

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका लागि प्रारम्भिक एवं दोश्रो तहवाट सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि फारम तथा प्रश्नावलीहरू विकास गरिएको थियो । फारममा करदाता, सरोकारवाला एवं पालिकाको राजस्वसंग सम्बन्धित विविध पक्षहरू समेटिएको छ । यसरी तयार पारिएको फारमको नमूना यसै प्रतिवेदनको अनुसूचीमा १ मा उल्लेख गरिएको छ ।

ग) तेश्रो चरण : अभिमुखीकरण कार्यक्रम

कोभिड-१९ को दोश्रो लहर चलिरहेको र देशका अधिकांश क्षेत्रहरुमा निषेधाज्ञा लागू भइरहेको सन्दर्भमा राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम मिति २०७८।३।१४ गते विद्युतीय प्रविधि मार्फत जुम मिटिङ (zoom) आयोजना गरिएको थियो । कार्यक्रममा गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, पालिकाका पदाधिकारी एवं सदस्यहरु, राजस्व परामर्श समितिका सदस्य लगायत कर्मचारीहरुको सहभागितामा रहेको थियो । सो कार्यक्रमलाई परामर्शदाता संस्थाको तर्फबाट सहजकर्ता मण्डुवावु अधिकारी, डा.नारायण बास्कोटा, नरेन्द्र विक्रम के.सी., सोनी थापाले सहजीकरण गर्नुभएको थियो भने प्रदेश सुशासन केन्द्र बागमती प्रदेशका तर्फबाट सिपि सिग्देलले कार्यक्रमको महत्व, कानुनी प्रावधान लगायत राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उद्देश्य माथि प्रकाश पार्नु भएको थियो । साथै सो कार्यक्रममा सहजकर्ताहरुबाट राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलनको फारम, तथ्याङ्क सङ्कलनको प्रक्रिया, राजस्व सुधारका उपायहरुका वारेमा प्रस्तुती गर्नु भएको थियो ।

घ) चौथो चरण : सूचना सङ्कलन तथा विश्लेषण

अध्ययनका लागि पालिकाका शाखाहरु, सरोकारवाला पक्षहरुसँग समन्वय गरी राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका लागि आवश्यक सूचनाहरु सङ्कलन गरिएको थियो । सङ्कलित तथ्याङ्कलाई कम्प्युटरमा अभिलेखीकरण गर्दै तालिका, ग्राफचार्ट जस्ता विधिबाट सूचनाको विश्लेषण गरिएको छ ।

ङ) पाँचौ चरण : कार्यशाला गोष्ठी आयोजना

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गर्न पालिकामा कार्यशाला गोष्ठी आयोजना गरिएको थियो । कोभिड-१९ का कारण कार्यशाला गोष्ठी विद्युतीय प्रविधि मार्फत सुरक्षाका सवै विधिहरु मास्क लगाउने, हात सेनिटाइज गर्ने, भौतिक दूरी कायम राख्दै जुम मिटिङ मार्फत कार्यशाला गोष्ठी आयोजना गरिएको थियो । आयोजित कार्यशाला गोष्ठीमा विशेष गरी पालिकाको आर्थिक ऐन, अचल सम्पत्तिको मूल्याङ्कन तथा मूल्य निर्धारण, राजस्वका आधारहरु एवं राजस्वका दररेट विश्लेषण परिमार्जन, र राजस्व प्रशासन सुधार सम्बन्धी विषयहरुमा छलफल भएका थिए ।

च) छैटौ चरण : मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी

प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरुलाई तथ्याङ्कीय औजारहरु तथा विधि (Statistical tools and techniques) तथा सूत्रहरुको प्रयोग गरी विश्लेषण गरिएको छ । यसरी विश्लेषण भएका तथ्यहरुलाई तालिका, ग्राफचित्र जस्ता विधिहरुबाट प्रस्तुत गर्दै राजस्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन तयार पारिएको थियो ।

छ) सातौ चरण : मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुति र छलफल

कार्यशाला गोष्ठीको निष्कर्ष र विषय विज्ञहरुसंगको परामर्श छलफलबाट प्राप्त सुझावहरुको आधारमा तयार पारिएको मस्यौदा दस्तावेज माथि पालिकाको थप राय सुझावका लागि कार्यक्रम आयोजना गर्दै मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुति गरिएको थियो । प्राप्त प्रतिक्रियालाई समायोजन गरी प्रतिवेदनलाई अन्तिम रूप दिइएको थियो । विश्वव्यापी रूपमा फैलिएको कोरोना महामारीको जोखिमका कारण मस्यौदा प्रतिवेदनलाई सूचना प्रविधिमा आधारित प्रविधिबाट (दूर अन्तरक्रिया कार्यशाला) प्रस्तुतीकरण गरी पालिका एवं सरोकारवालाहरुबाट थप राय सुझाव तथा पृष्ठपोषण लिइएको थियो ।

ज) अन्तिम प्रतिवेदन स्वीकृती

इन्द्रावती गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना प्रमाणीकरण कार्यशालाबाट प्राप्त सुभाब तथा पृष्ठपोषणलाई समावेश गरी राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको अन्तिम प्रतिवेदन तयार पारिएको थियो । यसरी तयार पारिएको कार्ययोजनालाई गाउँपालिकाको कार्यपालिका बैठकबाट स्वीकृत गरिएको थियो ।

१.५ अध्ययनको सीमा

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको क्षेत्र व्यापक भएता पनि सीमित श्रोत साधन, विगतका वर्षहरूका सूचनाहरूको अभाव, सीमित समयका कारण यस अध्ययनका सीमाहरू देहाय अनुसारका छन् :

- क) प्रतिवेदन मूलतः कार्यालयको अभिलेख, दस्तावेज प्रतिवेदन तथा द्वितीय श्रोतहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूको आधारमा तयार पारिएको छ । यसको अलावा अध्ययन तथा विश्लेषण कार्य पालिकाका सम्बन्धित शाखाका कर्मचारीहरू तथा अन्य सरोकारपक्षहरूसँग भएको छलफलबाट प्राप्त सूचनाहरू समावेश गरिएको छ ।
- ख) इन्द्रावती गाउँपालिकाको आन्तरिक आय तथा श्रोतको पहिचान गर्ने उद्देश्यका लागि तयार पारिएको तथ्याङ्क सङ्कलन फारम अनुसार प्राप्त तथ्याङ्कहरू विभिन्न कार्यालयहरूको अभिलेख तथा स्थलगत अध्ययनबाट सङ्कलन गरिएको छ ।
- ग) पालिकामा भएको अभिलेख र सरोकारवालाहरूको छलफलबाट प्राप्त सूचनाको आधारमा आयका श्रोत सम्बन्धी तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरिएको छ ।
- घ) पालिकाको जनसंख्या तथा आर्थिक गतिविधिमा हुने वृद्धि, पालिकाको सेवामा हुने वृद्धि र नागरीक सन्तुष्टिमा हुने वृद्धि आदि पक्षहरूले भविष्यको राजस्व सङ्कलनमा असर गर्ने भएता पनि यी सबै तथ्याङ्कहरू उपलब्ध नभएकोले आय प्रक्षेपणमा आधार लिन सकिएको छैन ।
- ङ) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले दिएको राजस्व अधिकारको आधारमा राजस्व सम्बन्धी अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएको छ ।
- च) कोभिड १९ को विश्वव्यापी महाव्याधी र बन्दाबन्दीको कारण इन्द्रावती गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूका लागि अभिमुखीकरण कार्यक्रम तथा राजस्व प्रशासनमा सम्मलग्न कर्मचारीहरूको लागि तालिम कार्यक्रमहरू भरच्यूल भएका छन् ।

परिच्छेद दुई गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति

२.१ भौगोलिक अवस्थिति

ईन्द्रावती गाउँपालिका नेपालको पछिल्लो प्रशासनिक विभाजन अनुसार बाग्मती प्रदेशमा पर्दछ । ईन्द्रावती गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले ८५ डिग्री ३४'३५" देखि ८५ डिग्री ४१'३४" र पूर्व देशान्तरसम्म २७ डिग्री ४२'१९" देखि २७ डिग्री ५२'०३" उत्तरी अक्षांश सम्म फैलिएर ईन्द्रावती नदीको काखमा प्राकृतिक मनोरम संरचना सहित उच्च पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित छ । १०५.११ वर्ग.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस ईन्द्रावती गाउँपालिका समुद्री सतहबाट ६५४ मिटर उचाईदेखि २८३५ मिटर सम्मको उचाइमा अवस्थित छ । पहाडी क्षेत्रमा पर्ने गाउँपालिकाको केही भागमा खेतियोग्य उर्वर जमिनले ओगटेको भए पनि अधिकांश भाग पहाडी भागले ओगटेको छ । जङ्गल र जलाधार क्षेत्रको कम नभएको यस गाउँपालिकामा सानाठूला गरी धेरै खोला तथा नदीहरू रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको प्रमुख जलाधार भनेको ईन्द्रावती नदी हो ।

२.२ राजनीतिक तथा प्रशासनिक विभाजन

मिति २०७३/११/२२ मा देहाय बमोजिम साविकका गाविसहरू सिम्पालकाभ्रे, कुन्चोक, नवलपुर, वाँडेगाउँ, सिपापोखरे, भोटसिपा र भिमटार समेटेर १२ वटा वडाहरू कायम गरिएको छ । गाउँपालिकाको यो उत्तरमा पाँचपोखरी थाङपाल र जुगल गाउँपालिका, पश्चिमतर्फ मेलम्ची नगरपालिका, दक्षिणमा काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला र पूर्वमा चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका र जुगल गाउँपालिका रहेका छन् ।

२.३ जनसंख्या विवरण

घरघुरी सर्वेक्षण, २०७५ अनुसार ईन्द्रावती गाउँपालिकाको जनसंख्या २८४९२ रहेको छ जस मध्ये पुरुष ४८.०८ प्रतिशत (१३,७०० जना) र महिला ५१.९२ प्रतिशत (१४,७९२ जना) रहेका छन् ।

। सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) अर्थात् प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ९३ रहेको छ । जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहेको जनसंख्या) २७१ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । पछिल्लो तथ्याङ्क बमोजिम यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये २.७० प्रतिशत (७११ जना) अपाङ्गता भएकाहरू रहेका छन् । कुल ७,२२४ घरपरिवार रहेको यस गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषत ३.९४ जना सदस्य रहेको देखिन्छ । जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या भएको वडा नं ४ रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या ३,६३५ (पुरुष १७९६ जना र महिला १८३९ जना) रहेका छन् । यस वडाको औषत परिवार आकार ४.०६ र घरघुरी संख्या ८९५ रहेको छ । त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडा नं. ८ रहेको छ जसको जनसंख्या १,४९९ (पुरुष ७१२ जना र महिला ७८७ जना) रहेका छन् भने घरघुरी संख्या ३८७ र औसत परिवार संख्या ३.८७ रहेको छ । सबै भन्दा बढी जनघनत्व भएको वडा नं ११ रहेको छ जसको

तालिका नं. ... ईन्द्रावती गाउँपालिकाको वडा विभाजन		
वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स./न.पा.	साविकको वडा नं.
१	सिम्पालकाभ्रे	१-९
२	कुन्चोक	१-४
३	कुन्चोक	५-९
४	नवलपुर	१-९
५	वाँडेगाउँ	४,६-९
६	वाँडेगाउँ	१-३,५
७	सिपापोखरे	१,४-८
८	सिपापोखरे	२,३,९
९	भोटसिपा	१-४
१०	भोटसिपा	५-९
११	भिमटार	१,९
१२	भिमटार	२-८

जनघनत्व ५०४ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ भने सबैभन्दा कम जनघनत्व भएको वडा नं १ रहेको छ जसको जनघनत्व १५६ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ ।

२.४ आर्थिक अवस्था :

- ◆ **खाद्यान्नको उपलब्धता :** यस गाउँपालिकामा रहेका कूल ७,२२४ घरपरिवारहरूमध्ये आफ्नै वार्षिक आमदानीले बाह्र महिना धान्नेको संख्या ४७४९ अर्थात् ६५.७६ प्रतिशत देखिन्छ । त्यसैगरी १० देखि ११ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या ३७६ अर्थात् ५.२१ प्रतिशत, ७ देखि ९ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या ८१२ अर्थात् ११.२४ प्रतिशत, ४ देखि ६ महिनासम्म धान्न पुग्नेको संख्या ९७३ अर्थात् १३.४७ प्रतिशत र ० देखि ३ महिना मात्र धान्न पुग्नेको संख्या ३१२ अर्थात् ४.३२ प्रतिशत रहेको छ ।
- ◆ **पारिवारिक आय :** आमदानीका मुख्य श्रोतहरूमा गाउँपालिकामा रहेका कूल ७,२२४ घरपरिवारहरूमध्ये ५,७७२ घरपरिवारहरूको आमदानीको श्रोत कृषि/पशुपालन/माछापालन/मौरीपालन रहेको छ भने दोस्रोमा दैनिक ज्यालादारी बाट आमदानी गर्ने २२४०, नोकरी बाट १११५, व्यापार व्यवसायबाट ९०० घरपरिवारहरू रहेका छन् । त्यसैगरी ७३२ घरपरिवारको आमदानीको श्रोत भने विप्रेषण वैदेशिक र ४९६ घरपरिवारको आन्तरिक विप्रेषण रहेको छ ।
- ◆ **कृषि उपजको उत्पादन तथा विक्री वितरण :** गाउँपालिकाको ठूलो क्षेत्रफल पहाडी भूभागले भरिएको हुँदा कृषिका लागि उपयोगी क्षेत्र कम रहेको छ । सामान्यतः कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरूमकै, धान, कोदो, गहुँ आदि हुन् । यस्तै दलहन बालीमा बोडी, मास, मसुरो, सानो केराउ, गहत, भटमास आदी उत्पादन हुने गर्दछ । तेलहन बालीमा तोरी, बदाम, तिल, रायो, सस्यु उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती आलु, फर्सी, लौका, सिमी, स्कुस, घिँरौला, रायो, बन्दा, प्याज, काउली, भिन्डी, लसुन, अदुवा, बेसार लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन् र यिनको उत्पादकत्व पनि बढी छ । फलफुलमा आँप, नास्पाती, हलुवावेद, खुर्पानी, आरु, लप्सी, रुख कटहर, जुनार, ज्यामिर, भोगटे, कागती, अम्बा, केरा, आदीको उत्पादन हुन्छ । गाउँपालिकामा सबैभन्दा ठूलो क्षेत्रमा खाद्यान्न, दलहन र तरकारी बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रूपले सानो क्षेत्रमा फलफुल बाली लगाइने गरेको छ ।
- ◆ **निकासी :** पालिका क्षेत्रबाट निकासी हुने वस्तुहरू र त्यसको परिमाण यकिन हुन सकेन । उपलब्ध श्रोतहरूमा काठ, जडिबुटी, खोटो, लोक्ता, अल्लो, चुनदुङ्गा, मार्बल, स्लेट, फलफूल, कोइला, खाद्यान्न, तरकारी आदि पर्दछन् । यस प्रकारका कच्चा पदार्थहरूको व्यवसायिक उत्पादन र दिगो सदुपयोग गर्दा गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा प्रत्यक्ष सकारात्मक योगदान पुग्दछ । तर पालिका क्षेत्रभित्र माथि उल्लेखित वस्तुहरू पाइने भएपनि सोको निकासी वारे यकिन तथ्याङ्क उपलब्ध छैन ।
- ◆ **प्राकृतिक सम्पदा :** प्राकृतिक सम्पदा अन्तर्गत स्थानीय स्तरमा उपलब्ध जमिन, वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जडिबुटी, खानी तथा खनिज, नदी, खोला, ताल, हिमाल, झर्ना, जलाधार क्षेत्र, सिमसार, निकुञ्ज, आरक्ष तथा संरक्षित क्षेत्र आदी पर्दछन् । इन्द्रावती गाउँपालिका भएर बग्ने इन्द्रावती नदी सप्तकोशी नदीको एक प्रमुख प्रशाखा हो । यो नदि यस गाउँपालिकाको वडा नं. ५, ७, १०, ११ र १२ गरी पाँचवटा वडा हुँदै बग्दछ । यस पालिकाको वडा नं. ५ को उत्तरतर्फ मेलम्ची खोला र इन्द्रावती खोला मेलम्ची दोभानमा मिसिएपछि इन्द्रावती नामले नै दक्षिणतर्फ दोलालघाटसम्म बग्ने हुँदा विशेष महत्व राख्दछ ।
- ◆ **पेशागत आवद्धता :** पालिका क्षेत्रभित्र कृषि क्षेत्र, रोजगार, व्यापार व्यवसाय जस्ता क्षेत्रहरूमा नागरिकहरूको आवद्धता रहेको देखिन्छ । पालिकावासीहरूको पेशाको अवस्थालाई हेर्दा कृषि क्षेत्रले (५६.५२) पालिकाको अर्थतन्त्रको महत्वपूर्ण हिस्सा ओगटेको देखिन्छ । यद्यपि ठूलो संख्या (४३.४६) गैह्र कृषितर्फ आकर्षित देखिन्छ । गाउँपालिकामा रहेका कूल ७,२२४ घरपरिवारहरूमध्ये ५,७७२ घरपरिवारहरूको आमदानीको श्रोत

कृषि/पशुपालन/माछापालन/मौरीपालन रहेको छ भने दोस्रोमा दैनिक ज्यालादारी बाट आम्दानी गर्ने २२४०, नोकरी बाट १११५, व्यापार व्यवसायबाट ९०० घरपरिवारहरू रहेका छन् । त्यसैगरी ७३२ घरपरिवारको आम्दानीको स्रोत भने विप्रेषण वैदेशिक र ४९६ घरपरिवारको आन्तरिक विप्रेषण रहेको छ । अन्य आम्दानीका स्रोतहरू भने न्यून घरपरिवारहरूमा रहेको पाइन्छ ।

- ◆ **घरको प्रकार :** यस गाउँपालिकाका कूल ७,२२४ मध्ये सबैभन्दा बढी ५,०८३ अर्थात ७०.४ प्रतिशत घरहरू पक्की, १०८१ अर्थात १५.० प्रतिशत घरपरिवारहरू टहरा/भुप्रो/छाप्रो, ६०४ अर्थात ८.४ प्रतिशत अर्धपक्की, ४५२ अर्थात ६.३ प्रतिशत कच्ची र ४ घरपरिवार वा ०.१ प्रतिशत घरपरिवारहरू अन्य प्रकारको घरमा बस्ने गरेको तथ्यांकले देखाएको छ ।
- ◆ **इन्धन उपयोग विवरण :** पालिका पार्श्वचित्र २०७५ अनुसार गाउँपालिकाका कूल घरपरिवारहरूमध्ये ७०७३ अर्थात ९७.९ प्रतिशतले विद्युत, १०२ अर्थात १.४ प्रतिशतले सोलार, ४० अर्थात ०.६ प्रतिशतले मटितेल र बाँकीले अन्य इन्धनको स्रोत प्रयोग गर्ने न्यून पाइयो ।

२.५ भौतिक पूर्वाधारमा पहुँच

- ◆ **सडक सञ्जाल :** यस गाउँपालिकामा जम्मा जम्मी २९१.६६ कि.मी. सडक छ र पालिकामा रहेका ७२२४ घरपरिवारहरू मध्ये सबैभन्दा धेरै अस्थायी सडकको पहुँच देखिन्छ । जसमा अस्थायी सडकको पहुँच भएको घरपरिवारहरूको संख्या ४२४६ अर्थात ५८.८ प्रतिशत, गोरेटो सडकको पहुँच भएको घरपरिवार संख्या १७०० अर्थात २३.५ प्रतिशत, ग्राभेल गरेको सडकसम्म पहुँच भएको १०४८ अर्थात १४.५ प्रतिशत, कालोपत्रे बाटोको पहुँच भएका घरपरिवारहरू छैनन् र अन्य २ र उल्लेख नभएको २२८ घरपरिवार रहेका छन् । तथ्याङ्कलाई हेर्दा ८५.५ प्रतिशत घरपरिवारमा सहज प्रकारको सडक पहुँच छैन अर्थात यी परिवारहरूमा या त अस्थायी प्रकृतिको वा गोरेटोमा मात्र पहुँच भएको देखिन्छ । सबै वडामा कालोपत्रे सडक सञ्जालको पहुँच शून्य रहेको देखिन्छ ।
- ◆ **खानेपानी :** गाउँपालिकामा रहेका कूल ७,२२४ परिवारहरू मध्ये ६००२ अर्थात ८३.१ प्रतिशत घरपरिवारहरूले पानीको शुद्धीकरण विना नै स्रोतबाट ल्याएर सिधै पिउने गरेको पाइयो । त्यस्तै गाउँपालिकामा पानी उमालेर पिउनेको संख्या ६६५ अर्थात ९.२ प्रतिशत, फिल्टर गरी पिउने संख्या ५३२ अर्थात ७.४ प्रतिशतले पिउने गरेको देखिन्छ ।
- ◆ **विद्युत सेवा :** केही सिमित दुर्गम क्षेत्रका विपन्न घरहरूमा विद्युतिकरण नभएतापनि त्यसको सङ्ख्या नगन्य रहेकाले विद्युतिकरणमा ठूलो लगानी गर्नुपर्ने अवस्था छैन । तथापि प्रशारण लाइनको सुदृढीकरणका लागि भने प्रसस्त काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्युत प्रशारण लाईन सुधारमा सर्वप्रथम काठका पोलहरू पक्की वा फलामका पोलहरूले विस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकाका कूल घरपरिवारहरूमध्ये ७०७३ अर्थात ९७.९ प्रतिशतले विद्युत, १०२ अर्थात १.४ प्रतिशतले सोलार, ४० अर्थात ०.६ प्रतिशतले मटितेल र बाँकीले अन्य इन्धनको स्रोत प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ ।
- ◆ **सञ्चार सेवा :** गाउँपालिकामा साधन तथा सुविधाको उपलब्धताको तथ्याङ्क हेर्दा नगरमा रहेका कूल घरपरिवारहरूमध्ये सबैभन्दा बढी उच्च मोबाइल फोन प्रयोगकर्ताको संख्या ५९४७ रहेको छ । दोस्रोमा रेडियो भएको परिवार संख्या २८०२, टेलिभिजन हुने परिवार संख्या २,५५४ रहेको देखिन्छ भने इन्टरनेट सुविधा २,१५९ रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी केवल/ टेलिभिजन हुने परिवार संख्या १,५७५ रहेको छ । तथ्याङ्कलाई हेर्दा संचार क्षेत्रको मोबाइल फोन प्रयोगकर्ताहरू झण्डै पूर्णरूपमा भएको अवस्था छ । मोबाइल प्रयोगकर्ताले सबैखाले संचारका सुविधा जस्तै श्रव्य, दृष्य, सुचना, गीत, खबर आदान प्रदान लगायतका धेरै काम गर्न

सहज हुने भएकोले टेलिभिजन, रेडियो प्रयोगकर्ताको संख्या पछिल्लो समयमा इन्टरनेट तथा मोबाइलफोनको प्रयोग बढ्दै जाँदा न्यून हुँदै गएको देखिन्छ ।

- ◆ **सवारी साधनको उपभोग** : यस गाउँपालिकामा ट्रक्टर, जिप, कार, बस, ट्याक्सी, मोटरसाइकलहरू चलने गरेको देखिन्छ । तर निजी सवारी साधनहरू प्रयोग गर्नेहरूको संख्या पालिका पाश्वर्चित्रमा उल्लेख छैन । सामान्यतय, यस पालिकामा निजी गाडी भएका घरहरूको संख्या ज्यादै न्यून रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

२.६ पालिकाको संगठनात्मक संरचना

कार्यपालिका अन्तर्गत विभिन्न समिति, उपसमितिहरू गठन भई क्रियाशील छन् । विषयक्षेत्रगत समितिहरूमा आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन, राजस्व परामर्श, श्रोत अनुमान तथा वजेट सीमा निर्धारण, वजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा जस्ता समितिहरू क्रियाशील छन् । कार्यपालिकामा प्रशासन, सूचना तथा प्रविधि शाखा, लेखा, प्राविधिक, योजना शाखा, स्वास्थ्य शाखा, कृषि शाखा, पशुविकास शाखा, महिला बालबालिका, आदि शाखाहरूको व्यवस्था गरी वडा कार्यालय लगायत शाखाहरूमा आवश्यक कर्मचारीहरू कार्यरत छन् ।

२.७ पालिकाको वित्तीय अवस्था :

पालिकाले आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा यथार्थ आम्दानी रु.२९ लाख ६९ हजार थियो । आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा रु. ३ करोड ४० लाख ८४ हजार प्राप्त भएको थियो । आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा रु. ६ करोड १४ लाख ८८ हजार र आर्थिक वर्ष २०७७/७८ का लागि रु. ६ करोड ७१ लाख ३७ हजार प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । त्यसैगरी वाह्य श्रोत तर्फ संघ र प्रदेश सरकारबाट वित्तीय समानीकरण, सशर्त, विशेष अनुदान एवं सम्पूरक अनुदान र राजस्व वाँडफाँड प्राप्त भएको छ । आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा संघबाट राजस्व वाँडफाँड सहित कूल अनुदान रु. ४७ करोड ५४ लाख ७५ हजार प्राप्त भएको र आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा ५३ करोड ७ लाख ७५ हजार प्राप्त हुने भएको छ । प्रदेश सरकारबाट आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा राजस्व वाँडफाँड सहित रु. ५ करोड ९५ लाख २१ हजार प्राप्त भएको र आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा रु.१० करोड २७ लाख ३५ हजार अनुदान प्राप्त हुने भएको छ । यसरी संघ र प्रदेशबाट कूल अनुदान आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा रु.५३ करोड ४९ लाख ९६ हजार प्राप्त भएको र आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा रु.६३ करोड ३५ लाख १० हजार प्राप्त हुने भएको छ ।

परिच्छेद - तीन
राजस्व सम्बन्धी पालिकाको विद्यमान अवस्था

३.१ पालिकाको राजस्व ऐन, कानून

नेपालको संविधान, २०७२ को अनुसूची ८ अन्तर्गतका एकल अधिकार एवं स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ मा व्यवस्था गरिएको काम, कर्तव्य र अधिकारलाई कार्यान्वयन गर्न र गाउँपालिकाबाट सम्पादन गरिने कार्यहरूलाई कानून सम्मत बनाउन, सुशासन प्रवर्द्धन गर्नका लागि ईन्द्रावती गाउँपालिकाको गाउँसभा तथा कार्यपालिकाले ३८ वटा आवश्यक विभिन्न ऐन, नियमावली, कार्यविधि तथा निर्देशिकाहरू निर्माण तथा संशोधन गरिएको छ ।

राजस्व परिचालन सम्बन्धी कानूनहरू देहाय बमोजिम छ ।

- क) गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७७
- ख) व्यवसाय कर संकलन निर्देशिका, २०७४
- ग) आर्थिक कार्यविधि कानून २०७४
- घ) एकिकृत सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि २०७५
- ङ) ईन्द्रावती गाउँपालिका आन्तरीक आय संकलन (ठेक्का बन्दोवस्त सम्बन्धी कार्यविधि
- च) सार्वजनिक निजि साभेदारी ऐन २०७७
- छ) घ वर्ग निर्माण व्यवसायी इजाजतपत्र कार्यविधि, २०७४
- ज) उपभोक्ता समिति व्यवस्थापन तथा संचालन कार्यविधि, २०७४

३.२ राजस्व व्यवस्थापन तथा परिचालन सम्बन्धी नीति कार्यक्रम

- क) करका दरलाई फराकिला पारी न्यून दरमा कर, शुल्क, दस्तुर कायम गरी सरल सहज तरिकाबाट भुक्तानी गर्न मिल्ने पद्धति अवलम्बन गरिनेछ ।
- ख) गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने गाउँवासीहरूको क्षमता, अन्य गाउँपालिकाहरूको तुलनात्मक अध्ययन, प्रचलित ऐन नियमको प्रावधान बमोजिम करका दर निर्धारण गरिनेछ ।
- ग) कर उठाउन करदाताहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन गरिनेछ ।
- घ) आन्तरिक आयमा बढोत्तरी गर्न कर सङ्कलन टोली गठन गरी क्रियाशील बनाइनेछ ।
- ङ) गाउँपालिकाको राजस्व बृद्धिका लागि उद्योग, कलकारखाना खोल्न सहजीकरण गर्ने, सबै प्रकारका उद्योग, व्यवसायलाई करको दायरामा समेटिनेछ ।
- च) आर्थिक कारोवारलाई प्रभावकारी एवं पारदर्शी बनाउन, आयस्तर र बचतमा बढिको लागि सबै परिवारमा एक घर एक बैंक खाता खोल्ने नीति लिइनेछ ।
- छ) गाउँपालिका भित्रका सबै घरधुरी दर्ता कायम गरिनेछ साथै विभिन्न पेशा र व्यवसायहरूलाई अनिवार्य दर्ता प्रकृत्यामा ल्याइनेछ ।

३.३ राजस्व प्रशासनसंग सम्बन्धित जनशक्ति

पालिकाकाको राजस्व परिचालनको लागि आवश्यक नीतिगत सुझाव तथा अनुगमनका लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ६५ बमोजिम पालिका उपाध्यक्षको नेतृत्वमा निजी क्षेत्रको प्रतिनिधित्व गर्ने उद्योग तथा वाणिज्यसंग सम्बन्धित संस्थाहरूको प्रतिनिधि समेत रहेको पालिका स्तरीय राजस्व परामर्श समिति गठन भइ क्रियाशील छ । हाल यस गाउँपालिकामा राजस्व इकाई क्रियाशील छ । यस अन्तर्गत १ जना

कर्मचारी कार्यरत छन् । कर सङ्कलनमा आवद्ध वडा सचिवहरु समेत राजस्व सङ्कलन तथा प्रशासनमा आवद्ध छन् ।

३.४ राजस्व प्रशासन प्रक्रियागत व्यवस्था

अध्ययनको क्रममा प्राप्त सूचन तथा जानाकारी, स्थलगत अवलोकन तथा सरोकारवालासंग गरिएको छलफलका आधारमा हेर्दा हाल पालिकाको राजस्व परिचालनको प्रशासनिक व्यवस्था देहायअनुसार रहेको छ :

क) राजस्व प्रशासनका लागि एउटा राजस्व इकाई भएको छ । उक्त इकाईमा सहायक स्तरका एक जना कर्मचारीवाट काम भैरहेको छ भएता पनि आवश्यकताका आधारमा थप जनशक्ति पनि व्यवस्था गरेको देखिन्छ । साथै वडामा वडा सचिव मार्फत राजस्व सङ्कलन वडा स्तरवाट हुँदै आएको छ । यस गाउँपालिकामा राजस्व सफ्टवेयरवाट काम भैरहेको छ र वडाहरुसंग मुख्य पालिका कार्यालयसंग सफ्टवेयरको नेटवर्क स्थापित छ । राजस्व इकाईवाट देहाय बमोजिमका कार्यहरु हुँदै आएको छ ।

१. आन्तरिक आय सम्बन्धि अभिलेख राख्ने,
२. राजस्व सङ्कलनमा वडा कार्यालयहरुलाई आवश्यक सहजीकरण गर्ने
४. वडावाट सङ्कलन हुने (मालपोत, पञ्जीकरण, शुल्क तथा सिफारिस दस्तुर) बाहेकका राजस्वहरु (घरजग्गा बहाल कर, व्यवसाय कर, नक्सापास दस्तुर, टेण्डर बिक्री आदि) सङ्कलन गर्ने ।
५. सङ्कलित रकम बैंक दाखिला गर्ने तथा मासिक रुपमा राजस्व सङ्कलनको विवरण सहित आर्थिक प्रशासन शाखामा प्रतिवेदन पेश गर्ने ।

३.५ विगत तीन वर्षको आय

पालिकाको विगत तीन वर्षहरुको आय विवरण यसप्रकारको छ ।

क्र.सं.	आय शिर्षक	यथार्थ आय रकम रु.		
		२०७५/७६	२०७६/७७	०७७/७८
	मालपोत वा भूमिकर	835000	0	1006830.52
	सम्पत्ति कर			
	घरजग्गा बहाल कर	125000	130000.26	358534.2
	व्यवसाय कर			75000
१.२	गैरकर राजस्व			
१.२.१	सेवा शुल्क	1420000	0	0
	स्काभेटर जेसिभी संचालन अनुमती वापतको शुल्क			900000
	ठेक्का			382000
१.२.२	दस्तुर			
	दर्ता तथा नविकरण दस्तुर	975000	923000.4	2123150
	व्यक्तिगत घटना, दर्ता विलम्ब दस्तुर			148380
	नक्सापास दस्तुर		324000.25	179640
	अन्य दस्तुर गापा तथा वडामा रसिद काटिएको			1760814

क्र.सं.	आय शिर्षक	यथार्थ आय रकम रु.		
		२०७५/७६	२०७६/७७	०७७/७८
	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर बाडफाड			125465
	नाता प्रमाणित दस्तुर			
	परिक्षा दस्तुर			22800
	अन्य अमिन दस्तुर			10000
१.२.३	विक्री			
	प्राकृतिक स्रोत ढुंगा, गिटि, बालुवा, माटो, दहत्तर बहत्तर विक्रि	30729000	500000	49006009
१.२.४	स्रोत परिचालन			
१.२.६	अन्य आय		46000.93	694051
	जम्मा आन्तरिक आय	34084000	1923001.84	56792674

इन्द्रावती गाउपालिकालको ३ आर्थिक वर्षको आन्तरिक राजश्व सम्बन्धी उपरोक्त तथ्यांकलाई विश्लेषण गर्दा गाउपालिकाको आन्तरिक श्रोत रु. ९ करोड २७ लाख ९९ हजार ६७६ मध्ये प्राकृतिक श्रोत विशेषत ढुंगा, गिटि, बालुवा, माटो विक्रि वा निकासीबाट मात्र ८६.५ प्रतिशत अर्थात रु.८ करोड २ लाख ३५ हजार १० संकलन भएको देखिन्छ। यसको निष्कर्षमा यो भन्न सकिन्छ कि इन्द्रावती गाउपालिकाको कूल आन्तरिक राजश्व परिचालनमा कर राजश्वको हिस्सा करिव ७ प्रतिशत र गैरकर राजश्वको हिस्सा करिव ९३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। सिद्धान्ततः कुनै पनि सरकारको आन्तरिक राजश्व परिचालनमा कर तथा गैरकर राजश्वको हिस्सा करिव बराबरको अनुपातमा रहन सक्थो भने मात्र श्रोत व्यवस्थानलाई दिगो र भरपर्दो बनाउन सकिन्छ। गैरकर राजश्वको आधार अत्यन्तै अस्थायी प्रकृतिको हुने हुँदा कुनै पनि बेला गाउपालिकाले ठूलो आर्थिक संकट व्यहोर्नु पर्ने वा घोषित विकास निर्माणका कामहरुमा अवरोध सृजना हुन सक्ने जोखिम रहेकोले आगामी दिनमा गाउपालिकाले कर राजश्व वृद्धि तर्फ नीतिगत, कानूनी, संरचनागत, जनशक्ति तथा प्रविधिको अधिकतम उपयोग गर्ने तर्फ उपयुक्त कार्ययोजना सहित अगाडी बढ्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

परिच्छेद - चार
पालिकाको राजस्व सम्बन्धी अधिकार

४.१ संवैधानिक अधिकार

नेपालको संविधान २०७२ को धारा ५७ मा राज्यशक्तिको बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ । यस अनुसार तीनवटै सरकारहरू (संघ, प्रदेश तथा स्थानीय) को अधिकारहरू उल्लेख छ । संविधानको धारा ६० मा आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र तीनवटै सरकारले कर लगाउन तथा राजस्व सङ्कलन गर्नसक्ने व्यवस्थालाई थप व्याख्या गरिएको छ भने धारा ५७ अनुसारको राज्यशक्तिको बाँडफाँडको व्यवस्थालाई संविधानको अनुसूची ५, ६, ७, ८ र ९ मा तीन वटै सरकारहरूको अधिकारका विस्तृत रूपमा उल्लेख गरिएको छ । यसरी उल्लेखित अधिकार अन्तर्गत स्थानीय तहको राजस्व सम्बन्धी एकल एवं साझा अधिकार यसप्रकार छ ।

राजस्व अधिकारको बाँडफाँड		
संघको अधिकार	प्रदेश सरकारको अधिकार	स्थानीय तहको अधिकार
<ul style="list-style-type: none"> ● पर्यटन शुल्क ● प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी ● सेवा शुल्क, दस्तुर, दण्ड जरिवाना ● भन्सार ● अन्तःशुल्क ● मूल्य अभिवृद्धि कर संस्थागत, व्यक्तिगत आयकर ● पारिश्रमिक कर ● राहदानी शुल्क ● भिसा शुल्क ● पर्यटन दस्तुर 	<ul style="list-style-type: none"> ● पर्यटन शुल्क ● प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी ● सेवा शुल्क, ● दस्तुर, दण्ड जरिवाना ● विज्ञापन कर ● मनोरञ्जन कर ● सवारी साधन कर ● घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क ● कृषि आयमा कर 	<ul style="list-style-type: none"> ● पर्यटन शुल्क ● प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी ● सेवा शुल्क, ● दस्तुर, दण्ड जरिवाना ● विज्ञापन कर ● मनोरञ्जन कर ● सवारी साधन कर ● घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क ● सम्पत्ति कर ● घरजग्गा बहाल कर ● व्यवसाय कर ● भूमिकर (मालपोत)

उल्लेखित संवैधानिक व्यवस्था अनुसार पर्यटन शुल्क, प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, सेवा शुल्क तथा दस्तुर, दण्ड जरिवाना तीनवटै सरकारको अधिकार क्षेत्रमा राखिएको छ । त्यसैगरी विज्ञापन कर, मनोरञ्जन कर, सवारी साधन कर तथा घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क प्रदेश (संविधानको अनुसूची ६) तथा स्थानीय सरकार (संविधानको अनुसूची ८) को अधिकार क्षेत्रमा राखिएको छ । त्यसैगरी सम्पत्ति कर, घरजग्गा बहाल कर, व्यवसाय कर र भूमिकर (मालपोत) स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्र संविधानको अनुसूची ८ मा उल्लेख गरिएको छ । प्रदेश र स्थानीय सरकारको एकल राजस्व अधिकार क्षेत्र भित्र परेका विज्ञापन कर, मनोरञ्जन कर, सवारी साधन कर तथा घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क सम्बन्धी व्यवस्थालाई अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनले एकल कर प्रशासन व्यवस्था अन्तर्गत लगाउने र सङ्कलन गर्ने प्रावधान गरेको छ ।

४.२ कानुनी व्यवस्था

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई निम्नानुसार आय सङ्कलन गर्ने अधिकार प्रदान गरिएको छ ।

- ◆ **कर राजस्व** : सम्पत्ति कर (आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा), भूमिकर तथा मालपोत (सम्पत्ति कर लागेको घरजग्गा बाहेकको अन्य जग्गामा), घर जग्गा बहाल कर (कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएकोमा), व्यवसाय कर (व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा), सवारी साधन कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा), जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर (आफ्नो क्षेत्रभित्र ऊन, खोटो, जडीबुटी, बनकस (खर), कवाडी माल, जीवजन्तुको हाड, सीड, प्वाँख, छालाको व्यवसायिक उपयोग गरे बापत) ।
- ◆ **गैरकर राजस्व (शुल्क)** : बहाल बिटौरी शुल्क (आफुले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत), पार्किङ्ग शुल्क (आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै सवारीलाई पार्किङ्ग सेवा उपलब्ध गराए बापत) ।
- ◆ **गैरकर राजस्व (सेवा शुल्क)**: आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केवलकार, ट्रेकिङ्ग, कायकिङ्ग, बञ्जी जम्प, जिपफ्लायर, प्याराग्लाइडिङ्ग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा, आफूले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको सेवामा सेवामा (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, ब्यायामशाला, पर्यटकीय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल आदि), अचल सम्पत्ति वा अन्य कुनै विषयको मूल्यांकन सेवा शुल्क, सिफारिश सम्बन्धी कुनै सेवा शुल्क ।
- ◆ **बिक्री गर्न सक्ने**: आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एबम् माटोजन्य वस्तु , आफ्नो क्षेत्रभित्रको सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेको काठ दाउरा, जराजुरी, दहत्तर बहत्तर आदि ।
- ◆ **सामुदायिक वनबाट आय प्राप्त गर्ने**: सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावार बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धी आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना बनाई नगरपालिकाबाट स्वीकृत गराउनु पर्ने, वन पैदावारको बिक्री वापत प्राप्त हुने रकमको दश प्रतिशत रकम सम्बन्धित नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।
- ◆ **प्रचलित कानून बमोजिम गर्ने सिफारिश, दर्ता, अनुमति, नवीकरण आदिको शुल्क तथा दस्तुर**: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ अनुसार स्थानीय सहकारी संस्था, १०० वाट सम्मको एफएम रेडियो, घ वर्गको ठेक्का इजाजत, सामुदायिक, संस्थागत, गुठी, सहकारी विद्यालय, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायीक तालिम, मातृ भाषामा शिक्षा दिने विद्यालय, ट्युसन, कोचिङ्ग, औषधि पसल, परिवार नियोजन तथा मातृशिशु कल्याण सम्बन्धी सेवा, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो र स्लेट जस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, स्थानीय तहका पत्रपत्रिका, जनरल अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, निदान केन्द्र तथा अन्य स्वास्थ्य संस्था, क्लिनिक, स्थानीय स्तरका संघ संस्था, इन्टरनेट, टेली सेन्टर, केबुल तथा तार विहिन टेलिभिजन, लघु घरेलु तथा साना उद्योग (कार्य जिम्मेवारी मापदण्ड, २०७६ मा प्रदेशको अधिकारमा रहेको), नक्सापास दस्तुर, दण्ड जरिवाना ।

परिच्छेद - पाँच
राजस्व सङ्कलन विद्यमान अवस्था र सम्भाव्यताको विश्लेषण

५.१ कर राजस्वको विद्यमान अवस्था र सम्भाव्यता

क) कर राजस्वको आधार तथा दररेट :

करको आधार र दररेटको सन्दर्भमा हेर्दा नेपालाको संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन लगायतका प्रचलित कानून अन्तर्गत स्थानीय तहको लागि सम्पत्तिमा लाग्ने करको हकमा अचल सम्पत्ति (जमिन र जमिनमा बनेको भौतिक संरचना) मा सम्पत्तिकर, आयमा लाग्ने करको हकमा घरवहाल आयमा घरवहाल आयकर, स्थानीय स्तरमा हुने कारोवारको हकमा व्यवसाय दर्ता नवीकरण र व्यवसायकर लगाउन सकिने र करदरको हकमा स्थानीय परिवेसको आधारमा सम्बन्धित पालिकाले आर्थिक ऐन मार्फत दररेट निर्धारण गर्न सकिने व्यवस्था गरेको छ । यस आधारमा पालिकाले कर आधार र करदररेट सम्बन्धमा गरेको अभ्यासलाई हेर्दा निम्न बमोजिमको अवस्था देखिन्छ ।

राजस्व सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था	गाउँपालिकाले अभ्यास गरेको राजस्व आधार	न्यूनतम र अधिकतम दररेट रु.	कैफियत
सम्पत्तिकर (दफा ५५)	सम्पत्तिकर	घर संरचनाको करदर निर्धारण भएको, प्रति वर्ग फिटका करदर न्यूनतम रु.०.१५ र अधिकतम रु.०.५० छ । यसका साथै घरधुरी कर रु.१०० कायम राखिएको	घरधुरी कर कायम गरिएकोले यसलाई परिवर्तन गरी सम्पत्ति करमा परिवर्तन गर्नुपर्ने, घरले चर्चेको जग्गालाई समेत समावेश गरी करदर निर्धारण गर्नुपर्ने
भूमिकर (मालपोत) (दफा ५६)	मालपोत	सडक जोडिएको, खेत र वारी गरी भूमिलाई वर्गीकरण गरी कर दर निर्धारण भएको, न्यूनतम रु.५ (दुई रोपनी सम्म) र अधिकतम रु.७० निर्धारण	भूमि उपयोगका आधारमा वर्गीकरण गरी करदर निर्धारण गर्नुपर्ने
घरजग्गा वहालकर (दफा ५७)	वहालकर	वहाल रकमको १० प्रतिशत	वहाल प्रयोजनका आधारमा वर्गीकरण गरी करदर निर्धारण गर्नुपर्ने
व्यवसायकर (दफा ५८)	व्यवसायकर	दर्ता तथा नवीकरण शुल्क निर्धारण भएको न्यूनतम रु.४०० र अधिकतम रु.५ लाख	व्यवसायक प्रकृति, कारोवार, पूँजी लगानीका आधार वर्गीकरण गरी करदर निर्धारण गर्नुपर्ने
सवारीसाधन कर (साना) दफा ६४ (क) साभा अधिकार	सवारीकर (साना)	साना सवारी साधनको करदर निर्धारण नभएको, ठूला सवारीको करदर न्यूनतम रु.१००० र अधिकतम रु.१० हजार निर्धारण	साना सवारीको दर्ता एवं नवीकरण शुल्क निर्धारण गर्नुपर्ने

राजस्व सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था	गाउँपालिकाले अभ्यास गरेको राजस्व आधार	न्यूनतम र अधिकतम दररेट रु.	कैफियत
विज्ञापनकर दफा ६४ (ग) साभा अधिकार	विज्ञापनकर	वर्ग फिटका आधारमा करदर निर्धारण न्यूनतम रु. ७५ र अधिकतम रु. २००	प्रदेश कानून वमोजिम निर्धारण गर्नुपर्ने
मनोरन्जनकर दफा ६४ (घ) साभा अधिकार	मनोरन्जनकर	प्रवेश शुल्क एवं प्रति दिनको आधारमा करदर निर्धारण न्यूनतम २ प्रतिशत र रु. ५०० प्रति दिन	प्रदेश कानून वमोजिम निर्धारण गर्नुपर्ने
वहाल विटौरी शुल्क (दफा ५९)	वहाल विटौरी	सार्वजनिक जग्गा र संरचनाको करदर निर्धारण प्रति रोपनी, वर्ग फिट एवं स्टलको आधारमा न्यूनतम रु. २० र अधिकतम रु. १० हजार	
पार्किङ शुल्क (दफा ६०)	पार्किङ शुल्क	साना सवारी साधनका लागि शुल्क निर्धारण नभएको ठूला सवारी साधनका लागि न्यूनतम रु. १० र अधिकतम रु. २० निर्धारण	साना सवारी साधनका लागि पनि करदर निर्धारण गर्नुपर्ने
सेवाशुल्क तथा दस्तुर (दफा ६२)	शुल्क तथा दस्तुर	सेवा शुल्क निर्धारण भएको, न्यूनतम रु. ५० र अधिकतम रु. २ लाख र केही सेवाहरु निःशुल्क	सेवा शुल्क समीक्षा गरी परिमार्जन गर्नुपर्ने

५.२ करयोग्य सम्पत्तिको मूल्याङ्कनको अवस्था

संघको आर्थिक विधेयक, २०७५ ले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अन्तर्गत एकीकृत सम्पत्तिको वदलामा सम्पत्ति कर कार्यान्वयन गर्नुपर्ने व्यवस्था भएकोले स्थानीय तहहरुले पनि एकीकृत सम्पत्ति करको वदलामा सम्पत्ति कर कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्ने कानुनी व्यवस्था छ। सोही अनुसार पालिकाको आर्थिक ऐनमा पनि यसलाई संशोधन गर्नुपर्ने हुन्छ।

सम्पत्तिकर निर्धारण गर्दा प्रचलित कानून अनुसार जमिन वा भौतिक संरचनाको वनौट, अवस्थिति, व्यापारिक महत्व र उपयोगको आधारमा मूल्याङ्कन आधार र विधि तयार गर्नु पर्ने व्यवस्था अनुसार पालिकाले आफ्नो क्षेत्रका जमिनलाई व्यापारिक, आवासीय र कृषिभूमिको रूपमा वर्गीकरण गरी प्रति रोपनी न्यूनतम र अधिकतम मूल्याङ्कन दर निर्धारण गर्नु पर्नेमा सो हुन सकेको छैन। त्यसैगरी मालपोत तथा भूमिकर प्रयोजनका लागि परम्परागत पद्धति जमिनलाई अव्वल, दोयम, सिम र चाहार वर्गमा विभाजन गरी सोही आधारमा कर सङ्कलन गर्ने प्रकृत्यालाई हटाई प्रति रोपनीका आधारमा भूमिकर सङ्कलन गरिएको छ। तापनि जमिनलाई भूउपयोगका आधारमा वर्गीकरण भएको छैन।

५.३ राजस्वको दायरा

सम्पत्ति कर, व्यवसाय कर, घरजग्गा बहाल कर जस्ता कर राजस्वको दायरामा आउनु पर्ने कूल करदाता संख्या पालिकामा स्पष्ट अभिलेख पाइदैन । जसले गर्दा राजस्वको दायरा यकिनका साथ उल्लेख गर्न कठिन देखिन्छ । पालिकाको पार्श्वचित्र २०७६ अनुसार इन्द्रावति गाउँपालिकाको कूल घरधुरी संख्या ७२२४ रहेको छ । निजी स्वामित्वमा भएको घरको संख्या र सो मध्ये पालिकामा सम्पत्ति कर दाखिला गर्नेहरुको संख्या यकिन हुन सकेन । घरजग्गा बहाल को यकिन तथ्याङ्क उपलब्ध छैन । त्यसैगरी राष्ट्रिय आर्थिक सर्भेक्षण, २०१८ अनुसार पालिका क्षेत्रभित्र ४९५ उद्यम व्यवसायहरु सञ्चालनमा रहेको उल्लेख छ । यस मध्ये पालिकामा दर्ता भई कर भुक्तानी गर्नेहरुको संख्या यकिन हुन सकेको छैन ।

५.४ राजस्व प्रशासन तथा सङ्कलन

पालिकाको राजस्व प्रशासन अन्तर्गत संस्थागत संरचना, जनशक्ति व्यवस्थापन र प्रविधिको उपयोगको अवस्थालाई हेर्दा नगदी रसिद काट्ने कामलाई नै राजस्व प्रशासनको रूपमा बुझ्ने र निम्न स्तरको कर्मचारीलाई यस सम्बन्धी जिम्मेवारी तोक्ने गरिएको अवस्था छ भने सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई औपचारिकतामा सीमित गरिएको अवस्था देखिन्छ । राजस्व आधार, राजस्वदर, सम्पत्तिको मूल्याङ्कन, दायरा विश्लेषण, प्रशासनिक सुधार जस्ता विषयहरुको विषयगत ज्ञानको कमी, राजस्व क्षमता अभिवृद्धिका लागि लगानीको अभाव, प्रविधिको अधिकतम उपयोगको लागि पूर्वाधार तथा क्षमता विकासमा लगानी, पारदर्शिताको लागि सरोकारवालाहरुमा राजस्व सम्बन्धी सूचना सामाग्रीहरुको सम्प्रेषण जस्ता विषयहरु अत्यन्तै कम प्राथमिकता दिइएको छ । तापनि पालिकाको वडा कार्यालयहरु वाट राजस्व सङ्कलन हुने गरेको छ । वडा कार्यालय र पालिका मुख्य राजस्व शाखा बीच प्रविधि मार्फत सञ्जाल स्थापित भएको छ र राजस्व सङ्कलनमा सफ्टवेयर प्रविधि पनि प्रयोगमा छ ।

५.५ आन्तरिक राजस्व परिचालनको अवस्था

आय शीर्षकहरू	सम्भावना (भएको/नभएको)	बैठकबाट दर निर्धारण (भएको/नभएको)	पालिकाबाट संकलन (भएको/नभएको)
क) कर राजस्व			
● सम्पत्तिमा आधारित कर –मालपोत वा भूमिकर	भएको	भएको	भएको
● सम्पत्तिमा आधारित कर – सम्पत्तिकर	भएको	भएको	भएको
● व्यवसाय कर	भएको	भएको	भएको
● सवारी कर		भएको	नभएको
● घरजग्गा बहाल कर	भएको	भएको	भएको
● विज्ञापन कर	भएको	भएको	नभएको
● मनोरञ्जन कर	भएको	भएको	नभएको
(ख) गैर कर राजस्व			
● सवारी पार्किङ्ग शुल्क		भएको	नभएको
● खानेपानी महशुल	भएको	नभएको	नभएको
● विद्युत महसुल	भएको	नभएको	नभएको
● बहाल विटोरी शुल्क	भएको	भएको	नभएको
● पर्यटन सेवा शुल्क	भएको	भएको	नभएको

आय शीर्षकहरू	सम्भावना	बैठकबाट दर निर्धारण	पालिकाबाट संकलन
● फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	भएको	भएको	नभएको
● प्राकृतिक स्रोत ढुङ्गा, गिटि, बालुवा, माटो, दहत्तर बहत्तर विक्रि	भएको	भएको	भएको
● ढल निकास सेवा शुल्क		भएको	नभएको
● सार्वजनिक शौचालय सेवा शुल्क	भएको		नभएको
● हाटवजार सेवा शुल्क	भएको	भएको	नभएको
● पशु वधशाला सेवा शुल्क		नभएको	नभएको
● सार्वजनिक संरचना मर्मत सम्भार शुल्क		नभएको	नभएको
● सडक बत्ती सेवा शुल्क		नभएको	नभएको
● अतिथि गृह सेवा शुल्क		नभएको	नभएको
● अचल सम्पत्ति मूल्यांकन शुल्क	भएको	भएको	भएको
● दर्ता तथा नविकरण दस्तुर	भएको	भएको	भएको
● नक्सापास दस्तुर	भएको	भएको	भएको
● सिफारिस तथा बक्सौनी दस्तुर	भएको	भएको	भएको
● नाता प्रमाणित दस्तुर	भएको	भएको	भएको
● अन्य प्रमाणित दस्तुर	भएको	भएको	भएको
● लिलाम विक्री	भएको		
● सार्वजनिक निजी साभदारी	भएको		
● अन्य स्रोत परिचालन (नक्सा फाराम, फोटोकपी, प्रोफाईल, घरनम्बर आदि)	भएको	भएको	भएको
● साँवा, ब्याज, लाभांस र वोनस			नभएको
● भाडा तथा बहाल	भएको	भएको	भएको
● मिसिन तथा औजार भाडा	भएको	भएको	भएको
● सभागृह भाडा	भएको	भएको	भएको
● ताल, पोखरी तथा जग्गा भाडा	भएको	भएको	भएको (आशिक)

५.६ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय अनुमान र यथार्थ सङ्कलनको अवस्था

इन्द्रावती गाउँपालिकाले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा रु.३ करोड ४० लाख ८४ हजार आन्तरिक आय प्राप्त गरेको देखिन्छ भने आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा जम्मा १९ लाख २३ हजार मात्र आम्दानी भएको देखिन्छ जुन अधिल्लो आ.व. को तुलनामा ९४.३६ प्रतिशतले कमी रहेको देखिन्छ । स्थलगत भ्रमण र सम्बन्धित प्रतिनीधिरुसंग छलफल गरे अनुसार कोभीड १९ को कारण प्राकृतिक स्रोत ढुङ्गा, गिटि, बालुवा, माटो, दहत्तर बहत्तर विक्रिमा ठेक्का नलाग्नु र अन्य आन्तरिक आम्दानीमा पनि कमी आउनु रहेको जानकारी प्राप्त गरियो । तर आर्थिक वर्ष २०७७/७८ का लागि रु. ६ करोड ७१ लाख ३७ हजार प्राप्त गर्ने अनुमान गरिएकोमा ५ करोड ७९ लाख ९२ हजार ६ सय ७४ आम्दानी भएको देखिन्छ । प्राप्त राजस्वमा सबैभन्दा बढी सङ्कलन

भएको क्षेत्र प्राकृतिक श्रोत उपयोग (ढुङ्गा, गिटी, बालुवा, माटो) बाट भएको छ । कूल आन्तरिक आयमा कर राजस्व क्षेत्रको हिस्सा करीव ७ प्रतिशत छ भने गैरकर राजस्वको हिस्सा ९३ प्रतिशत छ ।

५.७ पालिकाका प्रमुख राजस्व श्रोतहरू

क) सम्पत्ति कर :

यथार्थ अवस्था : पालिकाको आर्थिक ऐन, २०७७ अनुसार सम्पत्ति कर कार्यान्वयनमा छ । पालिकाले मालपोत तथा भूमिकर र सो पश्चात सम्पत्ति कर सङ्कलन हुँदै आएको छ । विगत वर्षहरूको तुलनामा सम्पत्ति कर बढ्दो दरमा सङ्कलन हुन सकेको छ । पालिकामा उपलब्ध विवरण अनुसार मालपोत तथा भूमिकरको वक्यौता समेत सङ्कलन भएको छ ।

सम्भाव्यता : पालिका क्षेत्रभित्र ७२२४ घरधुरीहरू छन् । निजी स्वामित्व भएका घरहरूको संख्या ७०४२ छन् । करीव ५०८३ घरहरू पक्की छन् । अर्धपक्की घरहरू ६०४ र कच्ची घरहरू १५२७ वटा छन् । सम्पत्ति करको प्रयोजनका लागि प्रति घर १.५ जनासंग मात्रै घरजग्गाको स्वामित्व छ भन्ने अनुमानका आधारमा पालिका क्षेत्रभित्र करीव १०८३६ करदाताहरू छन् । यस हिसावबाट पालिकाको सम्पत्ति कर निम्नानुसार सङ्कलन हुने देखिन्छ ।

अनुमानित सम्पत्ति कर विवरण

करदाता संख्या/प्रतिशत	सम्पत्तिको मूल्याङ्कन	करदर	अनुमानित राजस्व रु.	
4,324	40	500,000	0.0001	216,200
2147	20	1,000,000	0.0002	429,400
1607	15	1,500,000	0.0003	723,150
1080	10	2,000,000	0.0004	864,000
759	7	3,000,000	0.0005	1,137,780
323	3	4,000,000	0.0006	775,200
217	2	5,000,000	0.0007	758,520
217	2	7,500,000	0.0008	1,300,320
108	1	10,000,000	0.0009	975,240
54	1	15,000,000	0.001	812,700
10,836	100		s"n ;Defjgf	7,992,510

कर घरपरिवार वरावर १.५ करदाताका आधारमा गणना गर्दा इन्द्रावती गाउँपालिकाले सम्पत्ति करबाट रु. ७९ लाख ९२ हजार ५१० राजस्व सङ्कलन गर्न सक्ने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरू

सम्पत्ति कर कार्यान्वयनका सम्बन्धमा पालिकाले गर्नुपर्ने विषयहरू निम्नानुसार रहेको देखिन्छ :

- ◆ सम्पत्ति कर कार्यान्वयनका लागि सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने ।
- ◆ सम्पत्ति (घर र जग्गा) को मूल्यांकनको लागि वनाईको मूल्यांकन मापदण्ड र करदरमा समय सापेक्ष परिमार्जन वैज्ञानिक बनाउनु पर्ने
- ◆ जग्गाको मूल्यांकन प्रति रोपनीमा मूल्यांकन गर्नु पर्ने,
- ◆ करदरलाई परिमार्जन गरी सहज र सरल बनाइनु पर्ने,
- ◆ दायरा वृद्धिका लागि सम्पत्तिको स्वयम घोषणा अभियान संचलन गर्नु पर्ने,
- ◆ पालिकामा अचल सम्पत्तिको खाता खोल्ने व्यवस्था गर्नु पर्ने,

- ◆ सम्पत्तिको खरिदविक्री वा कारोवारलाई अद्यावधि गर्नु पर्ने,

ख) भूमिकर (मालपोत)

यथार्थ अवस्था : पालिकाले भूमिकर (मालपोत) सङ्कलन गर्दै आएको छ । भूउपयोगको आधारमा जग्गालाई वर्गीकरण नगरी परम्परागत हिसाव अक्वल, दोयम, सिम र चाहारको अवधारणा अनुसार जमिनको वर्गीकरण दुवै तरीकाबाट नभई सडकले छोएको, खेत, वारी गरी तीन प्रकारबाट वर्गीकरण भएको छ ।

सम्भाव्यता : मालपोत तथा भूमिकरणको लागि गाउँपालिकाको पार्श्वचित्रमा उल्लेख भए अनुसार ०.०१ हेक्टर देखि ०.५ हेक्टर सम्म भूमि हुने संख्या ७६ जना, ०.५ हे. देखि १.० हे सम्म जमिन हुने ३०१ जना, १.० हे देखि २.० हे. सम्म ६११ जना, २ हे. देखि ५ हे. सम्म २४३६ जना, ५.० हे. देखि १०.० हेक्टर सम्म १५८५ र १०.०१ हेक्टर देखि माथि हुने ८८४ जना का आधारमा भूमिकर निर्धारण गरिएको छ । तसर्थ माथि उल्लेख भएबमोजिम मालपोत उठाउन सकिने संभावना रहेको छ ।

ग) घरजग्गा बहाल कर

यथार्थ अवस्था : पालिकाले प्रयोजनका आधारमा बहाल करलाई वर्गीकरण गरेको छैन । व्यापारिक प्रयोजन, संस्थाहरूको कार्यालय राख्ने प्रयोजन र आवसीय प्रयोजन गरी बहाललाई वर्गीकरण भएको भएको छैन । बहाल करदर दुई पक्ष बीच संभौता भएको रकमको १० प्रतिशत निर्धारण गरिएको छ ।

सम्भाव्यता : पालिकालाई बहाल कर भुक्तानी नगरी बहाल प्रयोजनमा वस्ने उद्योग व्यवसाय तथा कार्यालयहरूको संख्या यकिन नभएपनि उपरोक्त तथ्याङ्क भन्दा बढी नै रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ । राष्ट्रिय आर्थिक सर्भेक्षण अनुसार निजी घर भन्दा बाहिर वसी व्यवसाय सञ्चालन गर्नेहरूको संख्या बढी देखाएको छ ।

सुधारका पक्षहरू

- ◆ घरजग्गा बहाल करको दर प्रगतिशील करको सिद्धान्तको आधारमा निर्धारण गर्ने ।
- ◆ घर जग्गा बहाल कर निर्धारणको लागि न्यूनतम बहाल मूल्यको दर निर्धारण गर्ने र बहाल मूल्यको दर बजार क्षेत्रमा व्यापारिक स्थानको महत्व र भवनको अवस्था तथा किसिमलाई पनि आधार लिने ।
- ◆ सम्पत्ती करको आधार र घरजग्गा बहाल करको आधार एउटै भएकोले दुवैको अभिलेखलाई एक आपसमा आवद्ध गर्ने
- ◆ बहाल करका संकलन प्रकृत्यामा स्पष्टता ल्याउन कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।
- ◆ घरधनिहरूलाई बहालकरको प्रावधान तथा तिर्ने विधि सम्बन्धि जानाकारी गराई करको दायरामा ल्याउन अभियान चलाउने ।

घ) व्यवसाय कर

यथार्थ अवस्था : पालिकाले व्यवसाय दर्ता र नवीकरण शुल्क सङ्कलन गर्दै आएको छ । यसवापत आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा रु.९ लाख ४६ हजार र आर्थिक वर्ष २०७७/७८ का लागि रु.२१ हजार ४६ प्राप्त भएको छ । पालिका क्षेत्रभित्र करीव ९७० वटा साना ठूला व्यवसायहरू सञ्चालनमा छन् । यस मध्ये पालिकामा व्यवसाय कर भुक्तान गर्नेहरूको संख्या यकिन छैन ।

सम्भाव्यता : पालिकामा व्यवसाय कर भुक्तानी भएको रकम हेर्दा न्यून संख्यामा मात्रै व्यवसाय कर भुक्तानी भएको देखिन्छ । पालिका क्षेत्रभित्र ९७० व्यवसायहरू सञ्चालन भएको हुँदा यसको दायरा फराकिलो भएको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधारका पक्षहरू

पालिकाको व्यवसाय कर सङ्कलनमा सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरू गर्न आवश्यक देखिन्छ :

- ◆ पालिका क्षेत्रमा व्यवसाय गर्नको लागि कार्यपालिकामा अनिवार्य दर्ता गर्नुपर्ने व्यवस्था गरी सबै व्यवसायीलाई सुचित गरी व्यवसायको स्वयम घोषणा अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- ◆ व्यवसायको लगत सङ्कलन गरी करको दायरामा नआएका व्यवसायहरूलाई दायरामा ल्याउने ।
- ◆ व्यवसायको वार्षिक कर संगै शुरुको वर्षमा दर्ता शुल्क निर्धारण गर्ने । व्यवसाय कर असुलीमा छुट तथा दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्ने ।
- ◆ व्यवसाय कर सङ्कलन टोली गठन गरी वर्षमा १ पटक व्यवसाय दर्ता तथा कर सङ्कलन अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- ◆ व्यवसाय दर्ता प्रकृया संगै बन्द भएका व्यवसायहरू नामसारी तथा खारेजी गर्ने व्यवस्था गरि कार्यान्वयन गर्ने ।
- ◆ सबैखाले पेशाकर्मीहरूलाई पनि व्यवसाय करको दायरामा ल्याउन अभियान सञ्चालन गर्ने ।

ड) नक्सापास दस्तुर

यथार्थ अवस्था : पालिकाको अभिलेख अनुसार नक्सापास सामान्य अवस्थामा देखिन्छ र आर्थिक वर्ष २०७७/७८ का लागि न्यून राजस्व सङ्कलन भएको छ । नक्सापास गरी संरचना निर्माण गर्ने अभ्यास पालिकामा कमै रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सम्भाव्यता : निर्माण कार्य बढ्दो क्रममा छ । भूकम्पीय दृष्टिवाट पनि जनमानसमा स्वचेतना अभिवृद्धि भएको छ र संरचनाहरूको निर्माण अघि नै नक्सापासलाई अनिवार्य गरिएमा राजस्व बढ्न सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरू

नक्सापास प्रकृयाले आयआर्जन मात्र नभई भवन निर्माण प्रकृयालाई नियमन समेत गर्ने भएकोले यसलाई प्रभावकारी बनाउने तर्फ पहल गर्न जरुरी देखिन्छ ।

- ◆ नयाँ घर बनाउनुअघि नक्सापास गराउनका लागि सूचनामूलक, जानकारीमूलक, सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू व्यापक रूपमा सञ्चालन गर्ने ।
- ◆ नक्सापासको लागि मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू अनुसार भवन निर्माण भए नभएको निरन्तर अनुगमन गर्ने ।
- ◆ घरको तल्ला, बनोट तथा किसिमका आधारमा दस्तुरको दर निर्धारण गरी समयानुकूल परिमार्जन गर्दै जाने ।
- ◆ नक्सापास नगरी घर निर्माण गर्दा हुनसक्ने क्षति तथा नक्सापास प्रावधानमा भएका दण्ड जरिवानाका व्यवस्थासमेत प्रचार प्रसार गर्ने ।

च) सेवा शुल्क तथा दस्तुर

यथार्थ अवस्था : सेवाग्राहीहरूवाट पालिकाले आवेदन शुल्क, प्रमाणित शुल्क, सिफारिस जस्ता सेवाहरू पालिका मुख्य कार्यालय एवं वडाहरूवाट सञ्चालन हुँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा पालिकाले सिफारिस तथा वक्सौती शुल्क वापत प्राप्त भएको रकमको अभिलेख प्राप्त हुन सकेको छैन ।

सम्भवना : पालिका एवं वडा कार्यालयहरुमा आई सेवा सुविधाहरु उपयोग गर्ने सेवाग्राहीको संख्या बढ्दो छ र वाढ्य पक्षसंग हुने गरेको विविध कारोवारका कारण पालिकाको सिफारिस, प्रमाणीकरणको आवश्यकता बढ्दो छ ।

सुधारका पक्षहरु

- ◆ विभिन्न किसिमका शुल्क तथा दस्तुरहरुको वर्गीकरण गरी दस्तुरका दरमा आवश्यक परिमार्जन गर्ने ।
- ◆ सिफारिश वा प्रमाणित प्रमाणपत्र चलानी गर्नु पुर्व दस्तुर संकलन गरेको एकीन गर्ने ।
- ◆ वडावाट संकलित दस्तुरहरु शीर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने ।

५.८ संस्थागत क्षमता

संस्थागत संरचना स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार विभिन्न समितिहरु गठन भएका छन् र आवश्यकताका आधारमा उपसमितिहरु गठन भई संघीयताको अभ्यास भएको छ । पालिका जनशक्तिको हिसावले जनप्रतिनिधिहरु र कर्मचारीहरु आवद्ध छन् । प्रशासन, शिक्षा, लेखा, प्राविधिक, सूचना, रोजगार सेवा, स्वास्थ्य, कृषि तथा पशुविकास, सामाजिक विकास, राजस्व, योजना शाखा तथा उपशाखाहरु क्रियाशील छन् । राजस्व शाखामा एक जना कर्मचारीको व्यवस्था गरिएको छ भने राजस्व सङ्कलन वडा कार्यालयवाट भई वडा सचिवको समेत आवद्धता रहदै आएको छ । पालिकाका लागि यो ठूलो जनशक्ति हो । यसैगरी सूचना तथा सञ्चारका आधुनिक प्रविधिहरु पालिकामा उपलब्ध छ । लेखामा आर्थिक कारोवारको अभिलेखीकरणका लागि कम्प्युटर सफ्टवेयर जडान गरिएको छ । राजस्व सङ्कलन गर्ने सन्दर्भमा पालिका मुख्य कार्यालय र वडा कार्यालयहरु बीच सञ्जाल विकास गर्ने क्रममा छ ।

५.९ राजस्व सम्बन्धी प्रमुख सवालहरु

- ◆ राजस्व प्रशासनमा दक्ष, अनुभवी, तालिम प्राप्त कर्मचारी एवं साधन श्रोतहरुको अभाव छ ।
- ◆ राजस्वका दररेटहरुको निर्धारणमा व्यवहारिकता र कार्यान्वयनमा समस्या छ ।
- ◆ सम्पत्ति कर तथा भूमिकरलाई प्रभावकारी ढङ्गवाट परिचालन गर्न घर नम्बरिङ्ग गर्ने, करदाताहरुको सम्पत्ति मूल्याङ्कन गरी यकिन गर्ने, अद्यावधिक गर्ने, करदर निर्धारण गर्ने कार्य विद्यमान संरचनामा व्यवहारमा उतार्न कठिन छ ।
- ◆ दिगो, भरपर्दो नियमित राजस्व सङ्कलन हुन सक्ने क्षेत्रहरुको अभाव छ ।

परिच्छेद - छ
राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा

६.१ कर राजस्व सुधार योजना तर्जुमा

कर राजस्व अन्तर्गत सम्पत्ति कर, भूमिकर, घर जग्गा वहाल कर, व्यवसाय कर, सवारी कर र जडीवुटी, कवाडी तथा जीवजन्तु कर रहेको छ । उपरोक्त करहरूको सुधारका लागि पालिकाकाको देहाय वमोजिम उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा कार्ययोजना तर्जुमा भएको छ ।

क) उद्देश्य :

स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार क्षेत्रभित्रका करका श्रोतहरू पहिचान, दायरा विस्तार र नागरिकहरूलाई कर सञ्चालनमा आवद्ध गरी कर सङ्कलनमा प्रभावकारीता ल्याई सङ्कलित रकमलाई पूँजी वृद्धि क्षेत्रमा लगानी गर्दै कर राजस्वलाई पालिकाको दिगो, भरपर्दो र मुख्य आय श्रोतको रूपमा स्थापित गर्नु ।

ख) रणनीतिहरू

- १ कर राजस्वको प्रभावकारी परिचालनका लागि ऐन, कानून तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- २ कर भुक्तानीका लागि करदाताहरूलाई प्रोत्साहित गर्ने ।
- ३ राजस्व सम्बन्धी तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने
- ४ कर संकलन प्रक्रियालाई सरल, सहज र पारदर्शी बनाउने ।
- ५ करको दररेट निर्धारणलाई व्यवहारिक, वैज्ञानिक र समयसापेक्ष बनाउने ।
- ६ सङ्कलित राजस्वलाई पूँजी वृद्धि हुने क्षेत्रमा लगानी गर्ने ।

ग) कार्यनीतिहरू

रणनीति- १ अन्तर्गतको कर राजस्वको प्रभावकारी परिचालनका लागि ऐन कानून तर्जुमा अन्तर्गतको कार्यनीतिहरू

१. पालिकाको आर्थिक ऐनलाई व्यवहारिक र समयसापेक्ष बनाउन हरेक आर्थिक वर्ष अध्ययनका आधारमा पालिका आर्थिक ऐन संशोधन, परिमार्जन गरिनेछ ।
२. भूमिकर, सम्पत्तिकर, घरजग्गा वहाल कर, व्यवसाय कर, जडीवुटी कवाडी तथा जीवजन्तु कर सञ्चालनका लागि अलग अलग कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
३. पालिका भित्र नियमित रूपमा सञ्चालन हुने उद्योग, व्यापार व्यवसायको अनिवार्य दर्ता र इजाजत लिनुपर्ने पक्षलाई मापदण्ड बनाई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
४. ट्याक्टर (वालुवा, ईटा, गिट्टी, माटो संकलनका लागि) लगायत स्थानीय सवारी साधन सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा गरिनेछ ।

रणनीति २ को कर तिर्ने अभ्यासका लागि नागरिकलाई प्रोत्साहित गर्ने अन्तर्गतको कार्यनीतिहरू

१. कर शिक्षा, सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
२. आर्थिक वर्षको शुरुमा एकमुष्ट कर भुक्तानीमा करछुट दिइनेछ ।
३. करदाताहरूको स्तर निर्धारण गरी ठूला करदाताहरूलाई सार्वजनिक कार्यक्रम मार्फत सम्मान गरिनेछ ।
४. ठूला करदाताहरूलाई पालिकाको सिफारिस एवं प्रमाणीकरण दस्तुर एक निश्चित अवधिका लागि छुट दिइनेछ ।
५. कर नतिर्ने, निर्धारित अवधिभित्र कर तिर्ने ढिलाई गर्ने करदातालाई दण्ड सजाय गरिनेछ ।
६. वडा एवं समुदायस्तरमा कर शिक्षा जनचेतना प्रचार सामाग्रीहरू वितरण र कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

रणनीति ३ को राजस्व सम्बन्धी तथ्याङ्क अभिलेखन र अद्यावधिक गर्ने अन्तर्गतको कार्यनीतिहरू

१. करदाता पहिचानका लागि घरधुरी सर्भेक्षण एवं तथ्याङ्क सङ्कलन गरिनेछ ।
२. भूमिकर, सम्पत्तिकर, घरजग्गा वहाल कर, व्यवसाय कर, सवारी साधन कर, जडीवुटी कवाडी एवं जीवजन्तु करका करदाताहरूको अभिलेख अलग अलग र विस्तृत विवरण तयार पार्ने र लगत नियमित अद्यावधिक गरिनेछ ।
३. घर नम्बरिङ्ग गर्दै करदाताहरूलाई करदाता परिचय पत्र वितरण गरिनेछ ।
४. पालिका भित्र सञ्चालनमा रहेका उद्योग, व्यापार व्यवसाय, घरजग्गा वहाल विवरण सङ्कलन गरी लगत अद्यावधिक गरिनेछ ।
५. पालिका भित्र नियमित सञ्चालित स्थानीय सवारी साधनलाई नम्बरिङ्ग गर्ने सोको अभिलेख राखिनेछ ।
६. राजस्व शाखामा तथ्याङ्कहरू कम्प्युटर प्रणाली आइसिटिको प्रयोगमा ल्याउने । यसका लागि इण्टरनेट सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ।

रणनीति ४ को कर सङ्कलन प्रक्रियालाई सरल, सहज र पारदर्शिक बनाउने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरू

१. कार्यपालिका र वडा कार्यालय बीच कम्प्युटर संजाल स्थापित गरी वडा कार्यालयबाट कर सङ्कलन सेवा सुविधा प्रदान गरिनेछ ।
२. राजस्व सङ्कलनमा वैकिङ् प्रणाली अवलम्बन गरिनेछ ।
३. कर विवरण पेश लगायत राजस्व सम्बन्धी कार्य लागि अनलाइन सुविधा प्रदान गरिनेछ ।
४. सङ्कलित राजस्व विवरण कार्यपालिकाको वेबसाइट मार्फत सार्वजनिकरण गरिनेछ ।

रणनीति ५ को करको दररेट निर्धारणलाई व्यवहारिक, वैज्ञानिक र समयसापेक्ष बनाउने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरू

१. राजस्व सङ्कलनमा प्रगतिशिल करदर प्रणाली लागु गरिनेछ ।
२. कर वृद्धिका लागि नयाँ क्षेत्रहरू पहिचान गर्ने र करको दररेटलाई सक्दो न्यून बनाउने र दायरा फराकिलो पारिनेछ ।
३. भूउपयोग, जग्गाको उपयोगता र मूल्यको आधारमा भूमि वर्गीकरण एवं रेखाङ्कन गर्ने र सोका आधारमा भूमिकर दर निर्धारण गरिनेछ ।
४. जग्गा तथा घरको भौगोलिक अवस्थिति, संरचनाको किसिमको आधारमा सम्पत्तिकर निर्धारण गरिनेछ ।
५. व्यवसायको प्रकृति, स्तर, व्यवसाय सञ्चालन क्षेत्र, कारोवारको आधारमा वर्गीकरण गरी सोको आधारमा करको दररेट निर्धारण गरिनेछ ।
६. जडीवुटी, कवाडी तथा जीवजन्तुको हाड सिङ् आदिको उपलब्धता, व्यवसायिक उपयोगिता, मूल्य शृङ्खला चक्र र वजार मूल्यका आधारमा करदर निर्धारण गरिनेछ ।
७. करको दररेट निर्धारणका लागि स्थानीय समाजसेवी, वृद्धिजिवी, राजनीतिक दल, सरोकारवाला, संघ संस्था तथा करदाताको राय सुझाव प्रतिक्रियाका आधारमा तय गरिनेछ ।

रणनीति ६ को सङ्कलित राजस्वलाई पूँजी वृद्धि हुने क्षेत्रमा लगानी गर्ने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरू

१. सङ्कलित राजस्वलाई आय वृद्धि हुने क्षेत्र वारे अध्ययन, अनुसन्धानबाट पहिचान गर्ने र सो क्षेत्रमा लगानी गरिनेछ ।

२. निजी क्षेत्रसंगको सहकार्यमा व्यापारिक कम्प्लेक्स, सभाहल, हाटवजार, उद्यान पार्क, वसपार्क, प्राविधिक शिक्षालय, अस्पताल, सङ्कलन केन्द्र, गोदाम घर, पर्यटकीय स्थलमा अत्यावश्यक भौतिक पूर्वाधार, सार्वजनिक शौचालय निर्माणमा लगानी गरिनेछ ।
३. वडा कार्यालयहरु बहुउद्देश्यीय उपयोगका लागि निर्माण गरी सेवाग्राहीहरुका अत्यावश्यक सेवाहरु उपलब्ध गरिनेछ।
४. कृषि र वन पैदावरका क्षेत्रमा उद्यमशिलता एवं व्यवसायिकता विकास गर्ने सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरी उद्योग व्यवसायहरुको स्थापनामा सहयोग गरिनेछ ।

कर राजस्व सुधार कार्ययोजना

राजस्व सुधार कार्ययोजना : कर राजस्व			
क्र.सं.	सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
क)	सम्पत्ति कर		
१	सम्पत्ति (जग्गा र भौतिक संचरना) को मूल्यांकन, न्यूनतम मूल्य निर्धारण र करका दरहरु निर्धारण	२०७८ मंसिर मसान्त सम्म आषाढ मसान्त सम्म	राजस्व परामर्श समिति, गाउँ सभा
२	सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि तर्जुमा गर्ने	२०७८ कार्तिक मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३	सबै वडाबाट सम्पत्ति कर सङ्कलन गर्ने गरी आवश्यक भौतिक सुविधाको व्यवस्था गर्ने र कर संकलन गर्ने	२०७८ साउन देखि नियमित	राजस्व उपशाखा, वडा कार्यालयहरु
४	सम्पत्ति (जग्गा र भौतिक संचरना) को स्वयं घोषणा अभियान सञ्चालन गरी सम्पत्ति करदाताहरुको तथ्यांक अद्यावधि गर्ने	२०७८ मंसिर देखि	राजस्व उपशाखा र वडा कार्यालयहरु
ख	भूमिकर (मालपोत)		
१	भूमिकर (मालपोत) सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा गर्ने	२०७८ कार्तिक मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२	भूमिकर प्रयोजनका लागि भूमि वर्गीकरण गर्ने, न्यूनतम मूल्य निर्धारण गर्ने र करका दरहरु निर्धारण गर्ने	२०७८ मंसिर देखि	राजस्व परामर्श समिति, गाउँसभा
३	भूमिकर प्रयोजनका लागि सूचना सङ्कलन गर्ने, अद्यावधिक गर्ने, करको दायरामा ल्याउने	२०७८ साउन देखि	राजस्व उपशाखा, वडा कार्यालयहरु
ग)	घर जग्गा बहाल कर		
१	संस्थागत, व्यवसायिक वा व्यक्तिगत प्रयोजनका आधारमा बहाललाई वर्गीकरण गर्ने करदर निर्धारण गर्ने	२०७८ मंसिर देखि	राजस्व परामर्श समिति, गाउँपालिका
२	बहाल करका सङ्कलन प्रकृत्यामा स्पष्टता ल्याउन कार्यविधि तर्जुमा गर्ने	२०७८ कार्तिक मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३	बहाल कर प्रयोजनका लागि सूचना सङ्कलन गर्ने, अद्यावधिक गर्ने, दायरामा	२०७८ साउन मसान्त देखि नियमित	राजस्व उपशाखा, वडा कार्यालयहरु

	ल्याउने		
घ)	व्यवसाय कर		
१	व्यवसाय अनिवार्य दर्ताका लागि सूचना प्रकाशन गर्ने, तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने, अद्यावधिक गर्ने र दायरामा ल्याउने	२०७८ साउन देखि नियमित	राजस्व उपशाखा, वडा कार्यालयहरु
२	व्यवसायको कारोवार, प्रकृति, पूँजी लगानीका आधारमा वर्गीकरण गर्ने, करदर निर्धारण गर्ने	२०७८ मंसिर देखि	राजस्व परामर्श समिति गाउँसभा
३	व्यवसाय कर सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा गर्ने	२०७८ कार्तिक मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
४	व्यवसाय कर सम्बन्धी कार्यविधि माथि सरोकारवालाहरूसंग अन्तरक्रिया गर्ने, कर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	२०७८ मंसिर देखि	राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका
ड)	जडिवुटी, कवाडी, जीवजन्तु कर		
१	जडिवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर सङ्कलन हुने स्थान र परिमाण जानाकारीका लागि तथ्याङ्क संकलन गर्ने	२०७८ भदौ मसान्त सम्म	राजस्व उपशाखा र वडा कार्यालयहरु
२	जडीवुटी, जीवजन्तु तथा कवाडी कर सङ्कलन का लागि निजी क्षेत्रसंग सहकार्य गर्ने	२०७८ मंसिर देखि	राजस्व परामर्श समिति र गाउँसभा
३	जडीवुटी, जीवजन्तु तथा कवाडी कर सङ्कलन तथा निकासी सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा गर्ने	२०७८ कार्तिक मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
च)	विज्ञापन कर		
१	विज्ञापनका सामाग्री तथा प्रयोग भएका स्थानका सन्दर्भमा यथार्थ तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने	२०७८ भदौ मसान्त सम्म	राजस्व उपशाखा र वडा कार्यालयहरु
२	न्यूनतम सङ्कलन हुन सक्ने रकम यकिन गरी ठेक्का अंक निर्धारण गर्दै निजी क्षेत्रसंग सहकार्य गर्ने	२०७८ असोज देखि	राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका

६.२ गैरकर राजस्व सुधार योजना तर्जुमा

यस अन्तर्गत पालिकावाट गरिने सिफारिस, प्रमाणीकरण, र संघ संस्थाहरुको दर्ता, इजाजत, अनुमति, नवीकरण, अचल सम्पत्तिको मूल्याङ्कन जस्ता सेवा सुविधाहरु उपलब्ध गराए वापतको शुल्क, दस्तुर एवं प्राकृतिक श्रोतको विक्रीहरु रहेका छन् । उपरोक्त गैरकरहरुको सुधारका लागि गाउँपालिकाले देहाय बमोजिम उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा कार्ययोजना तर्जुमा गरेको छ ।

क) उद्देश्य :

स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्रका गैरकर राजस्वका आधार क्षेत्रहरु पहिचान, विस्तार गरी नागरिकहरुलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय सेवा सुविधाहरु न्यूनतम शुल्क तथा दस्तुरमा उपलब्ध गराई गाउँपालिकाको आन्तरिक आयमा वृद्धि ल्याउनु ।

ख) रणनीति

१. गैरकर राजस्व परिचालनका लागि ऐन, नियम, कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।
२. गैरकर राजस्वका आधार क्षेत्रहरु पहिचान एवं विस्तार गर्ने ।
३. सेवा शुल्क, दस्तुर एवं महसुललाई समयसापेक्षा र नागरिकमैत्री बनाउने ।

ग) कार्यनीतिहरु

रणनीति १ को गैरकर राजस्व परिचालनका लागि ऐन, नियम, कार्यविधि तर्जुमा अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

१. प्राकृतिक श्रोतहरु ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, काठ, दाउरा आदिको उपयोग सम्बन्धी निश्चित मापदण्ड निर्धारण गर्दै कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
२. स्थानीय व्यवसायिक तथा गैर सरकारी एवं सामुदायिक संघ संस्थाहरुको दर्ता, नवीकरण, अनुमति, इजाजत सम्बन्धी कार्यविधि तयार पारी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
३. सरकारी एवं ऐलानी जग्गा उपयोग सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा गरिनेछ ।
४. स्थानीय पर्यटक क्षेत्र प्रवर्द्धन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
५. पालिका भवन निर्माण मापदण्ड सहित नियमावली तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

रणनीति २ को गैरकर राजस्वका आधार क्षेत्रहरु पहिचान एवं विस्तार अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

१. राजस्वका आधार क्षेत्र पहिचान तथा विस्तारका लागि अध्ययन अनुसन्धान गरिनेछ ।
२. पालिका क्षेत्रभित्रको प्राकृतिक श्रोतहरु ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा संकलनका लागि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (आइइ) गर्ने । सोका आधारमा ठेक्का प्रक्रियाद्वारा ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा संकलन एवं विक्री गर्दै नियमित रुपमा सो कार्यको अनुगमन गरिनेछ ।
३. स्थानीय व्यवसायिक, गैरसरकारी एवं सामुदायिक संघ संस्थाहरु सञ्चालन अधि अनिवार्य रुपमा अनुमति तथा इजाजत लिनुपर्ने व्यवस्थालाई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
४. स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरु पहिचान, अत्यावश्यक पूर्वाधार एवं सेवा सुविधाको व्यवस्था गरी आन्तरिक एवं बाह्य पर्यटकहरुको प्रवेशमा न्यूनतम शुल्क निर्धारण गरिनेछ ।
५. शहरीकरण संगसंगै निजीक्षेत्रसंगको सहकार्यमा फोहरमैला व्यवस्थित गर्न ठेक्का प्रक्रिया अवलम्बन गरिनेछ।

रणनीति ३ को सेवा शुल्क, दस्तुर एवं महसुललाई समयसापेक्षा र नागरिकमैत्री बनाउने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

१. सेवा सुविधाहरुको शुल्क, दस्तुर न्यूनतम निर्धारण गर्ने र परिमार्जन गरिनेछ ।
२. स्थानीय व्यवसायिक, गैर सरकारी तथा सामुदायिक संघ संस्थाका लागि दर्ता शुल्क, नवीकरण, अनुमति एवं इजाजत शुल्क, दस्तुर अलग अलग निर्धारण गरिनेछ ।
३. भौगोलिक अवस्थिति र आर्थिक सामाजिक रुपमा अति विपन्न तथा लक्षित वर्गका आधारमा सेवा शुल्क, दस्तुरहरुमा छूट व्यवस्था गरिनेछ ।
४. एकै प्रकृतिको कार्य नियमित रुपमा सेवा लिनुपर्ने करदाताहरुको पहिचान गरी आवश्यक नियम बनाई सेवा शुल्क तथा दस्तुरमा छूटको व्यवस्था गरिनेछ ।

गैरकर राजस्व सुधार कार्ययोजना

राजस्व सुधार कार्ययोजना : गैरकर राजस्व			
क्र.सं.	सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
क)	प्राकृतिक श्रोत		
१	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य पदार्थको बिक्री गर्न निजी क्षेत्रसंग सहकार्य गर्ने, समीक्षा गर्ने, अन्तरक्रिया कार्यक्रम गर्ने	२०७८ मंसिर देखि	राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका
२	सम्भाव्य स्थलहरूको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्ने र सो अनुशारको परिमाण यकिन गर्ने	२०७८ कार्तिक मसान्त सम्म	प्राविधिक शाखा र प्रशासकीय अधिकृत
३	उत्खनन् तथा संकलन सम्बन्धी कार्ययोजना तयार गरी नगर कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गर्ने	२०७८ कार्तिक मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
४	संकलन कार्यको नियमित रूपमा अनुगमन गरी अध्ययन प्रतिवेदनले सिफारिश गरेको मापदण्डभित्र मात्र रहेर उत्खननहुने कार्य सुनिश्चित गर्ने	२०७८ मंसिर देखि	राजस्व परामर्श समिति गाउँ कार्यपालिका
५	प्राकृतिक श्रोत उपयोग सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा गर्ने	२०७८ कार्तिक मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
ख)	नक्सापास दस्तुर		
१	पुराना घरको अभिलेखीकरण/अद्यावधिकरण तथा नयाँ घरको नक्सा पास अनिवार्य गर्ने सम्बन्धमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम गर्ने । नक्सापास नगरि घर निर्माण गर्दा हुनसक्ने क्षति तथा अन्य जोखिम सम्बन्धमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने	२०७८ साउन देखि नियमित	प्राविधिक शाखा, वडा कार्यालयहरू र गाउँ कार्यपालिका
२	नक्सापासको लागि मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू अनुसार भवन निर्माण भए नभएको निरन्तर अनुगमन गर्ने	२०७८ साउन देखि नियमित	राजस्व उपशाखा वडा कार्यालयहरू
३	घरको तल्ला, बनोट तथा किसिमका आधारमा दस्तुरको दर निर्धारण गरी समयानुकूल परिमार्जन गर्दै जाने	२०७८ साउन देखि नियमित	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, प्राविधिक शाखा र वडा कार्यालयहरू
ग)	सरकारी, पर्ति, ऐलानी जग्गा तथा सम्पत्ति बहाल विटौरी		
१	सरकारी, पर्ति, ऐलानी जग्गा तथा सम्पत्ति पहिचान, सूचना सङ्कलन तथा अद्यावधिक गर्ने	२०७८ भदौ देखि	राजस्व परामर्श समिति र कार्यपालिका
२	सरकारी, पर्ति, ऐलानी जग्गा तथा सम्पत्ति सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा गर्ने	२०७८ कार्तिक मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३	सरकारी, पर्ति, ऐलानी जग्गा तथा सम्पत्ति विटौरी शुल्क सङ्कलनका लागि निजी क्षेत्रसंग सहकार्य गर्ने	२०७८ मंसिर देखि	राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका
घ)	सेवा शुल्क, दस्तुर तथा विविध आय		

१	व्यवसाय दर्ता तथा अनुमतिका लागी छुट्टै कार्यविधि तर्जुमा गर्ने	२०७८ साउन मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२	सिफारिस वा प्रमाणित प्रमाणपत्र चलानी गर्नुपुर्व दस्तुर संकलन गरेको एकीन गर्ने । वडावाट संकलित दस्तुरहरू शीर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने	२०७८ साउन देखि	वडा कार्यालयहरू
३	शुल्क तथा दस्तुरहरूको वर्गीकरण गरी दस्तुरका दरमा आवश्यक परिमार्जन गर्ने	२०७८ साउन मसान्त सम्म	राजस्व परामर्श समिति, गाउँसभा
ड)	दीर्घकालीन आय स्रोतको पहिचान तथा सम्भाव्यता		
१	पालिकालाई दीर्घकालीन आय हुन सक्ने सम्भाव्य क्षेत्रहरूको पहिचान गर्ने - हाट बजार संचालन - उद्यमशिलता विकास - औद्योगिक ग्राम - ल्याण्ड फिल्ड साईट आदी	२०७८ साउन देखि	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, गाउँ कार्यपालिका
२	पालिका क्षेत्रभित्र पर्यटकीय पूर्वाधार विकास सहित होमस्टे, रिसोर्ट सञ्चालनका लागि निजी क्षेत्रसंग सहकार्य गर्ने	२०७८ साउन देखि	राजस्व परामर्श समिति, गाउँ कार्यपालिका
३	व्यापारिक कम्प्लेक्स, सभाहल, हाटबजार, उद्यान पार्क, जलासय, पोखरी, वसपार्क, प्राविधिक शिक्षालय, अस्पताल, फोहर संकलन केन्द्र, सार्वजनिक शौचालय जस्ता भौतिक पूर्वाधार विकासमा सार्वजकि निजी साभेदारी मोडेलमा निर्माण, संचालन तथा हस्तान्तरण, लिज, सेवा करार, व्यवस्थापन करार जस्ता विधि पद्धति मार्फत राजश्व सुधार कार्यक्रम संचालन गर्ने	२०७८ साउन देखि	राजस्व परामर्श समिति, गाउँ कार्यपालिका

६.३ राजस्व प्रशासन सुधार योजना तर्जुमा

यस अन्तर्गत पालिकाको राजस्व नीति, कार्यक्रम, संगठनात्मक संरचना, प्रशासनिक संयन्त्र, जनशक्ति विकास तथा व्यवस्था एवं प्रविधिको प्रयोग जस्ता पक्षहरू रहेका छन् । उपरोक्त कार्यका लागि पालिकाले देहाय बमोजिम उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा कार्ययोजना तर्जुमा गरेको छ ।

क) उद्देश्य :

पालिकाको राजस्व प्रशासनलाई सक्षम, सबल, प्रभावकारी, पारदर्शि एवं प्रविधियुक्त बनाउनु ।

ख) रणनीति

१. पालिकाको राजस्व सम्बन्धी ३ वर्षे लक्ष्य सहित नीति कार्यक्रम तय गर्ने ।
२. राजस्व परिचालनका लागि राजस्व प्रशासन छरितो, प्रभावकारी र पारदर्शि बनाउने ।
३. राजस्व प्रशासनलाई प्रविधियुक्त बनाउने ।

ग) कार्यनीतिहरु

रणनीति १ को पालिकाको राजस्व सम्बन्धी ३ वर्षे लक्ष्य सहित नीति कार्यक्रम तयगर्ने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

१. राजस्व सुधार एवं परिचालनका लागि गाउँपालिकाको राजस्व सम्बन्धी ३ वर्षे लक्ष्य सहित मध्यमकालीन नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरिनेछ ।
२. मध्यमकालीन नीतिका आधारमा वार्षिक कार्यक्रम तयार पारी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।

रणनीति २ को राजस्व परिचालनका लागि राजस्व प्रशासन छरितो, प्रभावकारी र पारदर्शि अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

१. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई सिधै रिपोर्टिङ गर्ने गरी कार्यपालिका अन्तर्गत राजस्व शाखा स्थापना गरिनेछ । शाखामा शाखा अधिकृत, प्राविधिक कर्मचारी (आइटी) सहित आवश्यक कर्मचारी कार्यपालिका व्यवस्था गरिनेछ ।
२. वडा कार्यालयबाट राजस्व सङ्कलन गर्ने अलग्गै इकाइ स्थापना गरी आवश्यक कर्मचारीको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
३. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा भएको व्यवस्था अनुसार राजस्व परामर्श समितिलाई क्रियाशील बनाइनेछ ।
४. नागरिकहरुको अचल सम्पत्ति मूल्याङ्कनका लागि प्राविधिकहरु समेत रहने गरी पालिका स्तरीय सम्पत्ति मूल्याङ्कन समिति गठन गरिनेछ ।
५. पालिकाका जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरुलाई क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
६. राजस्व प्रशासनका विधि प्रक्रिया, ऐन, नियम तथा कार्यविधि एवं नीति कार्यक्रम वारे जनप्रतिनिधि एवं करदाताहरुलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
७. सम्भावित करदाता, स्थानीय समुदायलाई कर सम्बन्धी कर शिक्षा, सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
८. पालिकाको आय व्यय विवरण अद्यावधिक गर्दै वेवसाइडमा अपलोड गरिनेछ ।
९. भूमिकर, सम्पत्तिकर, व्यवसाय कर लगायतका करहरु संकलनका लागि एकद्वार कर संकलन प्रणाली अवलम्बन गरिनेछ ।

रणनीति ३ को राजस्व प्रशासनलाई प्रविधियुक्त बनाउने अन्तर्गतका कार्यनीतिहरु

१. राजस्व शाखा एवं वडा कार्यालयमा समेत कम्प्युटर प्रणाली आइसिटि प्रयोगमा ल्याइनेछ ।
२. वडा कार्यालयहरु समित कार्यपालिकामा तिव्रगतिको इण्टरनेट जडान गरिनेछ ।
३. राजस्व शाखा र वडा कार्यालय बीच कम्प्युटर सञ्जाल स्थापना गरी राजस्व सङ्कलनलाई व्यवस्थित पारिनेछ ।
४. वित्तीय संस्थाहरूसंग सहकार्य गरी बैकिङ्ग प्रक्रिया मार्फत राजस्व सङ्कलन गर्ने र कम्प्युटर प्रिण्टेड विजक जारी गरिनेछ ।
५. राजस्व सम्बन्धी कार्यका लागि अनलाइन सेवा प्रदान गरिनेछ ।
६. मोबाइल एप्सको विकास गरी राजस्व सम्बन्धी जानकारी करदाताहरुलाई गराइने छ ।

कर राजस्व प्रशासन सुधार कार्ययोजना

राजस्व सुधार कार्ययोजना : राजस्व प्रशासन

क.सं.	सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
क)	सांगठनिक स्वरूप तथा संस्थागत क्षमता		
१	राजस्व उपशाखामा राजस्व सम्बन्धी सम्पूर्ण दस्तावेज तथा तथ्यांकको अभिलेख राख्ने	नियमित	राजस्व उपशाखा
२	राजस्व उपशाखामा कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने	२०७८ पौष मसान्त सम्म	गाउँ कार्यपालिका
३	राजस्व प्रशासनका कर्मचारी (वडा सचिव समेत)लाई क्षमता तालिम व्यवस्था गर्ने	२०७८ असोज सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
४	राजस्व अभिलेखका लागि कम्प्युटर सफ्टवेयर जडान गर्ने, वडा कार्यालयहरूसँग सञ्जाल स्थापित गर्ने	२०७८ साउन मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व उपशाखा
५	वडा सचिवहरूको बैठक नियमित (कम्तिमा त्रैमासिक) राखी राजस्व असुलीको अवस्था, भोगेका समस्या तथा एकरूपता ल्याउन छलफल गर्ने	त्रैमासिक	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व उपशाखा
ख)	कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था		
१	आर्थिक ऐन पुनरावलोकन गरी परिमार्जन गर्ने	२०७९ जेष्ठ मसान्त सम्म	राजस्व परामर्श समिति गाउँसभा
२	राजस्व नीति सामर्थ्यमा आधारित तथा करदातामैत्री बनाउने	२०७९ जेष्ठ मसान्त सम्म	राजस्व परामर्श समिति गाउँसभा
ग)	समन्वय, अनुगमन र समीक्षा		
१	राजस्वसँग सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग नियमित समन्वय तथा छलफल गर्ने	अर्ध वार्षिक	राजस्व उपशाखा
२	स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको बैठक नियमित बसी राजस्व संकलन प्रगतिको समीक्षा गरी सुधारका कदम चाल्ने	त्रैमासिक	राजस्व उपशाखा
घ)	राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्ने		
१	यस कार्ययोजनामा उल्लेख भएका कृयाकलापहरूको कार्यान्वयन गर्ने । कृयाकलापहरू कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्न आवश्यक बजेटको व्यवस्था गर्ने	२०७८ साउन देखि नियमित	राजस्व उपशाखा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२	आवधिक रुपमा अनुगमन तथा मुल्यांकन गर्ने । कृयाकलापहरूमा आवश्यक परिमार्जन गर्दै जान	२०७८ साउन देखि नियमित	राजस्व उपशाखा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

परिच्छेद - सात
त्रिवर्षीय राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व प्रक्षेपण

यस शिर्षकमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात्को आगामी तीन वर्ष (आ.व. २०७८/७९ देखि २०८०/८१) को लागि राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको हो । आय प्रक्षेपण गर्दा भविष्यमा आयका आधारको दायरा तथा दर बढ्न गई सोबाट हुनसक्ने योगदानलाई समेत मध्यनजर गरिएको छ । त्यसैगरी केही शिर्षकहरूको आय प्रक्षेपण गर्दा विगतको आय सङ्कलनको वृद्धिदरलाई आधार मानिएको छ । आय प्रक्षेपणका आधारहरूलाई शिर्षकगत रूपमा तल व्याख्या गरिएको छ ।

७.१ राजस्व प्रक्षेपणको आधार

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात्को आगामी तीन वर्ष (आ.व. ०७८/७९ देखि ०८०/८१) को लागि राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको हो। आय प्रक्षेपण गर्दा भविष्यमा आयका आधारको दायरा तथा दर बढ्न गई सोबाट हुन सक्ने योगदानलाई समेत मध्यनजर गरिएको छ । त्यसैगरी केही शिर्षकहरूको आय प्रक्षेपण गर्दा विगतको आय संकलनको वृद्धिदरलाई आधार मानिएको छ । आय प्रक्षेपणका आधारहरूलाई शिर्षकगत रूपमा तल व्याख्या गरिएको छ ।

राजस्व प्रक्षेपणका आधारहरू		
क्र.सं.	राजस्व शिर्षक	प्रक्षेपणको आधार
क)	आन्तरिक आय तर्फ	
	सम्पत्ति कर	घरधुरीको आधारमा सम्पत्ति माथि एकघर एक करदाताको आधारमा
	भूमिकर (मालपोत)	व्यक्तिसंग जमिन भएको आधारमा
	घरजग्गा बहाल कर	कुल सम्भावनाको २० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा २५ र २५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
	व्यवसाय दर्ता नवीकरण	कुल सम्भावनाको ५० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ५० प्रतिशतले बढ्दै जाने
	बहाल विटौरी शुल्क	अभ्यासमा नभएको । आर्थिक वर्ष २०७८/७९ का लागि एकमुष्ठ रु. ५०००० र सो पश्चात १५ प्रतिशतका दरले वृद्धि
	सम्पत्तीको बहालबाट प्राप्त आय	आव २०७८/७९ का लागि एकमुष्ठ रु.५०,००० र सो पश्चात १५ प्रतिशत का दरले बढ्ने
	दहत्तर, बहत्तर बिक्री (ढुङ्गा, गिटी, बालुवा)	हरेक आर्थिक वर्षमा २० प्रतिशतका दरले वृद्धि
	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	आव २०७८/७९ मा १० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
	नक्सापास दस्तुर	हरेक वर्ष १० प्रतिशतका दरले वृद्धि हुने
	सिफारिस दस्तुर	आव २०७८/७९ मा १० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	आव २०७८/७९ का लागि एकमुष्ठ रु.२०,००० सो पश्चात १० प्रतिशत ले वृद्धि

	अन्य आय	हरेक वर्ष १५ प्रतिशतका दरले वृद्धि
ख	वाट्य श्रोत	
	संघीय सरकारबाट प्राप्त वित्तीय समानीकरण, राजस्व बाँडफाँड	हरेक वर्ष ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुने अनुमान
	प्रदेश सरकार : वित्तीय समानीकरण, राजस्व बाँडफाँड	हरेक वर्ष ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुने अनुमान
	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान (सडक बाई नेपाल, अन्य संघ संस्था आदी बाट प्राप्त हुने)	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा एकमुष्ट ५० लाख अनुमान र त्यसपछिका आ.व.मा ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने छ
	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान (योजनाहरुमा जन/लागत सहभागिता)	आगामी आ.व.मा एकमुष्ट ५ लाख अनुमान र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने

७.२ आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण

इन्द्रावती गाउँपालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण निम्नानुसार रहेको छ ।

क्र.सं.	आय शिर्षक	आर्थिक वर्ष			
		यथार्थ आय रु.	प्रक्षेपण आय रु.		
		०७७/७८	०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१
१.१	कर राजस्व				
	मालपोत वा भूमिकर	1006830.52	1107514	1218265	1340091
	सम्पत्ति कर		0	0	0
	घरजग्गा बहाल कर	358534.2	430241	516289	619547
	व्यवसाय कर	75000	112500	168750	253125
१.२	गैरकर राजस्व		0	0	0
१.२.१	सेवा शुल्क	0	0	0	0
	स्काभेटर जेसिभी संचालन अनुमती वापतको शुल्क	900000	990000	1089000	1197900
	ठेक्का	382000	420200	462220	508442
१.२.२	दस्तुर		0	0	0
	दर्ता तथा नविकरण दस्तुर	2123150	2335465	2569012	2825913
	व्यक्तिगत घटना, दर्ता विलम्ब दस्तुर	148380	163218	179540	197494
	नक्सापास दस्तुर	179640	197604	217364	239101
	अन्य दस्तुर गापा तथा वडामा रसिद काटिएको	1760814	1936895	2130585	2343643

क्र.सं.	आय शिर्षक	आर्थिक वर्ष			
		यथार्थ आय रु.	प्रक्षेपण आय रु.		
	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर वाडफाड	125465	138012	151813	166994
	नाता प्रमाणित दस्तुर		0	0	0
	परिक्षा दस्तुर	22800	25080	27588	30347
	अन्य अमिन दस्तुर	10000	11000	12100	13310
१.२.३	विक्री		0	0	0
	प्राकृतिक स्रोत ढुंगा, गिटि, बालुवा, माटो, दहत्तर बहत्तर विक्रि	49006009.5	53906610	59297271	65226999
१.२.४	स्रोत परिचालन		0	0	0
१.२.६	अन्य आय	694051.08	763456	839802	923782
	जम्मा आन्तरिक आय	56792674	62537795	68879599	75886688
	संघ : शशर्त अनुदान	475475000	243400000	255570000	268348500
	संघ : समानीकरण अनुदान	145300000	150800000	158340000	166257000
	संघ : समपुरक अनुदान		41500000	43575000	45753750
	संघ : विशेष अनुदान		16600000	16600000	16600000
	प्रदेश : शशर्त अनुदान	66821000	26961000	28309050	29724503
	प्रदेश : समानीकरण अनुदान	10185000	13175000	13833750	14525438
	प्रदेश : समपुरक अनुदान	30000000	29961000	31459050	33032003
	प्रदेश : विशेष अनुदान	0	5800000	6090000	6394500
	संघ: राजश्व वाडफाँड	78475000	79027000	82398750	86518688
	प्रदेश : राजश्व वाडफाँड	26838000	24133000	28179900	29588895
	अन्य निकायहरुको संस्थागत अनुदान	0	5000000	5250000	5512500
	लागत सहभागिता	0	500000	525000	551250
	जम्मा वाह्य स्रोत	833094000	636857000	670130500	702807027
	कूल : आन्तरिक र वाह्य	889886674	699394795	739010099	778693715

परिच्छेद - आठ

कार्यान्वयन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन

८.१ कार्ययोजनाको कार्यान्वयन

सहभागितात्मक पद्धति अपनाई तर्जुमा गरिएको यस राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि पालिकाले राजस्व सुधारसंग सम्बन्धित नीति, रणनीति, उद्देश्य अनुरूप माथि कार्ययोजना खण्डमा उल्लेख गरिएका कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरूको लागि आवश्यक खर्चलाई विनियोजन बजेटमा समावेश गरी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ । कार्ययोजनामा उल्लेख भएका कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरू सम्पादन हुन नसकेमा त्यसले प्रक्षेपण गरिए बमोजिम आय सङ्कलनमा प्रभाव पार्न सक्दछ । यसका अतिरिक्त राजस्व सुधार कार्ययोजनाका निश्चित कार्य गर्न अन्य सहयोगी निकाय तथा परियोजनाहरूबाट पनि सहयोग लिन सकिन्छ । पालिकालाई प्राप्त राजस्व अधिकारहरू मध्ये कतिपय अधिकारहरू विगतको तुलनामा निकै फरक भएकाले राजस्व व्यवस्थापनलाई त्यस अनुरूप सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ । तसर्थ राजस्व सुधार कार्य योजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरूलाई पनि प्राथमिकीकरण गरी कार्यान्वयन गर्नु आवश्यक छ ।

८.२ कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको व्यवस्था अनुसार गठन भएको राजस्व परामर्श समितिलाई राजस्वका स्रोत, दायरा तथा दरको विश्लेषण गरी अन्तरिक आम्दानीका स्रोतहरू अनुमान गर्ने र स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिलाई आय अनुमान गर्ने कार्यमा यो राजस्व सुधार कार्ययोजनाले सहयोग गर्दछ । यो राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि निम्न चार तहको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन व्यवस्था सिफारिस गरिएको छ ।

(क) कार्यालय स्तरको अनुगमन

यो स्तरको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व शाखा / उप शाखा तथा अन्य सम्बन्धित शाखाका प्रतिनिधिहरूलाई जिम्मेवार बनाउनु पर्दछ । स्थानीय सरकारले कम्तिमा महिनामा एक पटक बैठक बसी योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था तथा असुली अवस्थाको अनुगमन गरी लक्ष हासिल गर्ने तर्फ आवश्यक कार्यगत निर्णयहरू गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन आवश्यक छ ।

(ख) राजस्व परामर्श समितिबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

राजस्व परामर्श समितिले चौमासिक रूपमा राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था, आय सङ्कलनको अवस्थाको नियमिति अनुगमन गरी कार्यपालिकालाई आवश्यक परामर्श प्रदान गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ । त्यसैगरी आगामी आर्थिक वर्षको लागि आयको अनुमान गर्ने कार्य पूर्व भएका गरेका कार्यको मूल्याङ्कन गरी स्रोत, दर तथा दायरामा सुधारको लागि कृयाकलाप सिफारिस गर्ने र त्यसको आधारमा आयको अनुमान गर्नु उपयुक्त हुन्छ । यसका अतिरिक्त आर्थिक वर्षको समाप्ती पश्चात राजस्व सुधार योजनाको समिक्षा गरिनु आवश्यक छ ।

(ग) कार्यपालिकाबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

कार्यपालिकाको बैठकले राजस्व परामर्श समितिबाट प्रस्तुत गरेका सुझावहरूलाई छलफलमा ल्याई आवश्यक निर्णय गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ । छलफलको क्रममा राजस्व सुधार कार्ययोजना तथा आय असुली अवस्थाको समीक्षा गरी आवश्यकताको आधारमा नीतिगत तथा कार्यगत निर्णय लिनु आवश्यक छ ।

(घ) वाह्य अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने चाहने संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, दातृ निकायहरु आदिले अनुगमनको लागि सहयोग प्रदान गर्न सक्नेछन् । यस्तो अनुगमन प्रणालीको स्थापनाले स्थानीय सरकारको अनुगमन तथा प्रतिवेदन गर्ने क्षमतामा विकास हुनेछ । राजस्व प्रशासनसंग सम्बन्धित तथ्याङ्क बाहेक योजना कार्यान्वयन प्रकृयाको अनुगमन तथा करदाताहरुको भावना तथा विचार सङ्कलन पनि अनुगमनको मुख्य विधि बनाउन सकिन्छ ।

अनुसूची

राजस्व सुधार कार्य योजना तयारीका लागि सूचना संकलन फाराम

पालिकाको नाम:

राजस्व शाखा प्रमुखको नाम:

नोट: सबै रकम रु हजारमा भरिदिनुहोला ।

१. पालिकालाई प्राप्त आन्तरिक राजस्व अधिकार र परिचालनको अवस्था:

आय शीर्षकहरू	सम्भावना (भएको/नभएको)	बैठकबाट दर निर्धारण (भएको/नभएको)	पालिकाबाट संकलन (भएको/नभएको)
क) कर राजस्व			
● सम्पत्तिमा आधारित कर –मालपोत वा भूमिकर			
● सम्पत्तिमा आधारित कर – सम्पत्तिकर			
● व्यवसाय कर			
● सवारी कर			
● घरजग्गा बहाल कर			
● विज्ञापन कर			
● मनोरञ्जन कर			
(ख) गैर कर राजस्व			
● सवारी पार्किङ्ग शुल्क			
● खानेपानी महशुल			
● विद्युत महसुल			
● बहाल विटौरी शुल्क			
● पर्यटन सेवा शुल्क			
● फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क			
● प्राकृतिक स्रोत: ढुङगा, गिटि, बालुवा, माटो, दहत्तर बहत्तर विक्रि			
● ढल निकास सेवा शुल्क			
● सार्वजनिक शौचालय सेवा शुल्क			
● हाटवजार सेवा शुल्क			
● पशु वधशाला सेवा शुल्क			
● सार्वजनिक संरचना मर्मत सम्भार शुल्क			
● सडक बत्ती सेवा शुल्क			
● अतिथि गृह सेवा शुल्क			
● अचल सम्पत्ति मूल्यांकन शुल्क			
● दर्ता तथा नविकरण दस्तुर			

आय शीर्षकहरू	सम्भावना (भएको/नभएको)	बैठकबाट दर निर्धारण (भएको/नभएको)	पालिकाबाट संकलन (भएको/नभएको)
● नक्सापास दस्तुर			
● सिफारिस तथा बक्सौनी दस्तुर			
● नाता प्रमाणित दस्तुर			
● अन्य प्रमाणित दस्तुर			
● लिलाम विक्री			
● सार्वजनिक निजी साभदारी			
● अन्य स्रोत परिचालन (नक्सा फाराम, फोटोकपी, प्रोफाईल, घरनम्बर आदि)			
● साँवा, ब्याज, लाभांस र बोनस			
● भाडा तथा वहाल			
● मेसिन तथा औजार भाडा			
● सभागृह भाडा			
● ताल, पोखरी तथा जग्गा भाडा			

१.१ पालिकाले माथि उल्लेखित बाहेक कुनै थप आन्तरिक राजस्व उठाएको भएमा सो को विवरण :

क.

ख.

ग.

२. पालिकाले आन्तरिक आय उठाउन सक्ने तर हाल सम्म नउठाएका आय शीर्षकहरू तथा सो को परिचालन गर्ने उपाय

सम्भाव्य भए पनि हालसम्म नउठाएका आय शीर्षकहरू	लागु नहुनुको कारण	परिचालन गर्ने उपाय

३. राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था:

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि गर्नु पर्ला ?
संगठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था संगठन संरचनामा छु छैन ?		
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरवन्दी छन् ?		
राजस्व शाखामा हालको पदपूर्तिको अवस्था कस्तो छ ?		
कर्मचारीको क्षमता विकासको लागि के गरिएको छ ?		
राजस्व प्रशासन शाखाले गर्ने काम तोकिएको छ ?		
कर्मचारीहरुलाई जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रूपमा दिईएको छु छैन ?		
कर्मचारीहरुलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छ ?		
राजस्व संकलन गर्न सफ्टवेयरको प्रयोग छु ?		
कुन कुन शीर्षकको राजस्व संकलन वडा बाट हुन्छ ?		
सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ ?, एसएमएस, इमेल, टेलिफोन आदि)		
राजस्व प्रशासन संचालन अवस्था		
करदाता अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरु (सम्पत्ति, व्यवसाय, विज्ञापन वहाल आदि) को करदाताहरुको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ?		
पालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरुको विवरण छु छैन स्थायी सम्पत्तिहरुको परिचालन कस्तो छ ?		
कर निर्धारणको लागि सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्यांकन कतिको सहि रूपमा भएको छ ? मूल्यांकन अनुसार कर निर्धारण भएको छैन ?		
राजश्व चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरु के के छन् ? र तिनको नियन्त्रणको लागि कस्तो नीति लिईएको छ ?		
कानुनी व्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छ ?		
समयमा राजश्व तिर्नेलाई छुट र ढीलो बुझाएमा जरीवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आयस्रोतहरुमा कसरी लागु गरिएको छ ?		
करदाताहरुलाई उनीहरुले तिर्नुपर्ने कर रकमबारे जानकारी गराउने व्यवस्था के छ र कतिको प्रभावकारी छ ?		
नगरपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो उजुरी गर्नेसक्ने व्यवस्था के कस्तो छ ?		
राजश्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावट नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष तथा असुल अवस्थाको अनुगनमनको व्यवस्था के छ ?		
राजस्व बढाउन सार्वजनिक निजी साभेदारीमा के गरिएको छ, के गर्न सकिन्छ ?		
सूचना तथा समन्वय		
करदाताहरुलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ ? (शिक्षा मूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ बोर्ड, वेब साईट आदि)		
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकारवालाहरुको सहभागीता कस्तो		

छ ?		
राजस्व परामर्श समितिको प्रभावकारीता कस्तो छ ?		
राजस्व असुलीमा सरोकारवालाहरु कतिको सकारात्मक रुपमा सहभागी हुन्छन् ?		
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ ?		
आयका स्रोतहरुको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ?		
गाउँपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन? छ भने कुन कुन समयमा ? कसरी हुन्छ ?		
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरको छ छैन ? छ भने आएका बेरुजुह कसरी संवोधन भएका छन् ?		

निष्कर्ष: पालिकाले राजस्व परिचालनको अवस्थामा सुधार ल्याउन पालिका आफैले के गर्न सक्छ ?

- क.
ख.
ग.
घ.

निष्कर्ष:

सम्भाव्यता पहिचान पछि आय संकलनमा ठुलो खाडल (GAP) देखिएका आय शिर्षकहरु	खाडल ठुलो हुनुको कारण	समाधानका उपायहरु

४. पालिकाको आय विवरण

क्र.सं.	आय शिर्षक	यथार्थ आय (आ.ब.)				२०७९/७८० अनुमान
		२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	
१	आन्तरिक आय					
१.१	कर राजस्व					
	मालपोत वा भूमिकर					
	सम्पत्ति कर					
	व्यवसाय कर					
	सवारी कर					
	घरजग्गा बहाल कर					
	विज्ञापन कर					
	मनोरञ्जन कर					
१.२	गैरकर राजस्व					
१.२.१	सेवा शुल्क					
	सवारी पार्किङ्ग शुल्क					
	खानेपानी महशुल					
	विद्युत महसुल					
	टेलिफोन महसुल					
	पर्यटन सेवा शुल्क					
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क					
	ढल निकास सेवा शुल्क					
	सार्वजनिक शौचालय सेवा शुल्क					
	हाटवजार सेवा शुल्क					
	पशुवधशाला सेवा शुल्क					
	सार्वजनिक संरचना मर्मत सम्भार शुल्क					
	सडक बत्ती सेवा शुल्क					
	अतिथी गृह सेवा शुल्क					
	अचल सम्पत्ति मूल्यांकन शुल्क					
१.२.२	दस्तुर					
	दर्ता तथा नविकरण दस्तुर					

क्र.सं.	आय शिर्षक	यथार्थ आय (आ.ब.)				२०७९/७८० अनुमान
		२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	
	नक्सापास दस्तुर					
	सिफारिस तथा बक्सौनी दस्तुर					
	नाता प्रमाणित दस्तुर					
	अन्य प्रमाणित दस्तुर					
१.२.३	विक्री					
	प्राकृतिक स्रोत: ढुङगा, गिटि, बालुवा, माटो दहत्तर बहत्तर विक्रि					
	चालु सम्पत्ति लिलाम विक्री					
	स्थायी सम्पत्ति विक्री					
१.२.४	स्रोत परिचालन					
	सार्वजनिक निजी साभकदारी					
	अन्य स्रोत परिचालन (नक्सा फाराम, फोटोकपी, प्रोफाईल, घरनम्बर आदि)					
१.२.५	साँवा, ब्याज, लाभांस र वोनस					
१.२.६	अन्य आय					
	भाडा तथा बहाल					
	मेसिन तथा औजार भाडा					
	सभागृह भाडा					
	ताल, पोखरी तथा जग्गा भाडा					
	दण्ड जरिवाना					
	धरौटी फिर्ता					
	पेशकी फिर्ता					
२.	वाह्य स्रोत					
२.१	अनुदान					
२.१.१	नेपाल सरकारबाट अनुदान					
	शर्त अनुदान					
	समानीकरण अनुदान					
	अन्य नगद अनुदान					
	समपुरक अनुदान					
	विशेष अनुदान					

क्र.सं.	आय शिर्षक	यथार्थ आय (आ.ब.)				२०७९/७८० अनुमान
		२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	
	प्रदेश सरकारबाट अनुदान					
	शर्त अनुदान					
	समानीकरण अनुदान					
	समपुरक अनुदान					
	विशेष अनुदान					
२.१.२	राजश्व बाँडफाँड					
	संघ					
	प्रदेश					
२.१.३	अन्य अनुदान					

५. सम्भाव्यताको लागि आधारभूत तथ्यांक (प्रोफाईल भएमा प्रोफाईल बाट नभएमा जानकारहरु सँग छलफल गरी गर्ने)

१. घरको विवरण

क्र.सं.	घरको वर्गीकरण	घर संख्या	बहालमा भएको संख्या
१	कच्चीघर (कच्ची जोडाई भई कच्ची छाना भएको)		
२	कच्ची जोडाई भई ढलाई वा टिनको छाना भएको : एक तले		
३	कच्ची जोडाई भई ढलाई वा टिनको छाना भएको : दुई तले		
४	कच्ची जोडाई भई ढलाई वा टिनको छाना भएको : दुई तले भन्दा माथी		
५	पिलर सिस्टम नभएको पक्क घर : एक तले		
६	पिलर सिस्टम नभएको पक्क घर : दुई तले		
७	पिलर सिस्टम नभएको पक्क घर : तीन तले		
८	पिलर सिस्टम नभएको पक्क घर : तीन तले भन्दा माथी		
९	पिलर सिस्टम भएको पक्क घर : एक तले		
१०	पिलर सिस्टम भएको पक्क घर : दुई तले		
११	पिलर सिस्टम भएको पक्क घर : तीन तले		
१२	पिलर सिस्टम भएको पक्क घर : तीन तले भन्दा माथी		
१३	व्यापारीक तथा औद्योगिक प्रयोजनका लागि निर्मित घर (नोट: व्यापारीक कम्पलेक्स, पार्टी प्यालेस, अस्पताल, कोल्ड स्टोर, नीजि विद्यालय तथा क्यापस आदी)		
जम्मा			

२. जग्गाको विवरण

क्र.सं.	जग्गाको किसिम	क्षेत्रफल (विघा, कठ्ठा)	जम्मा
१	व्यापारिक, ब्यवसायिक(कालो पत्रे सडकले छोएको)		
	व्यापारिक, ब्यवसायिक(ग्राभेल सडकले छोएको)		
	व्यापारिक, ब्यवसायिक(कच्चि सडकले छोएको)		
२	कृषि (नगदे बालि हुने सडकले छोएको))		
	कृषि (नगदे बालि हुने सडकले नछोएको))		
	कृषि (परम्परागत बालि हुने सडकले छोएको))		
	कृषि (परम्परागत बालि हुने सडकले नछोएको))		
३	माथि नपरेको (कमसल)		
जम्मा			

३. पालिकाको स्वामित्वमा रहेको जग्गा जमिन वा भौतिक निर्माण

क्र.सं.	स्थान वा भौतिक निर्माण विवरण	संख्या/क्षेत्रफल	परिचालनको अवस्था
१			
२			
३			

४. पालिकाको स्वामित्वमा रहेको सवारी साधनको विवरण

क्र.सं.	सवारी साधन	संख्या	कैफियत
१	बस,		
२	ट्रक,		
३	टिप्पर		
४	ट्याक्टर		

५	अन्य हेभी गाडी		
६			
७			
जम्मा			

५. पालिका । वडा क्षेत्रमा रहेका व्यापार व्यवसायको विवरण

क्र.सं.	व्यापार व्यवसायको विवरण	संख्या		कैफियत
		थोक	खुद्रा	
१	व्यापारिक वस्तु			
१.१	चुरोट, रक्सि, ज्वेलरी			
१.२	निर्माण सामाग्री, कम्प्युटर विद्युत् सामान, क्यामेरा, टेलिभिजन, रेडियो, कार्पेट, पेट्रोलियम पदार्थ			
१.३	खाद्य पदार्थ, कपडा पसल			
१.४	सवारी साधन			
२	विशेषज्ञ परामर्श तथा अन्य व्यावसायिक सेवा			
२.१	चिकित्सक, इन्जिनियर, कानुन व्यवसायी, लेखा परिक्षक, परामर्शदाता, बीमा एजेन्ट, सभैयर, अनुवादक, शेयर दलाल, सामान ढुवानीकर्ता तथा कम्पनी			
२.२	संस्थागत पेन्टर			
३	निर्माण व्यवसाय (प्रधान कार्यालय भएको)			
४	उत्पादनमूलक उद्योग			
५	उर्जामूलक उद्योग			
६	कृषि तथा वन जन्य उद्योग			
७	खनिज उद्योग			
८	पर्यटन उद्योग			
९	सेवा उद्योग			
१०	निर्माण उद्योग			
११	संचार सेवा			
११.१	निजी क्षेत्रको हुलाक, कुरियर, फोन, इमेल, इन्टरनेट			
११.२	छपाई तथा प्रकाशन			
१२	वित्तीय सेवा			
१२.१	बाणिज्य बैंक (नेपाल सरकारको पुर्ण स्वामित्व बाहेक)			
१२.२	वित्तीय कम्पनी (मुख्य कार्यालय भएको)			
१२.३	बीमा कम्पनी			
१२.४	वित्तीय कम्पनी (शाखा कार्यालय), मनि एक्सचेन्ज, शेयर कारोबार			
१२.५	सहकारी बैंक			
१३	स्वास्थ्य सेवा			
१३.१	गैरसरकारी अस्पताल, नर्सिङ होम			
१३.२	क्लिनिक तथा ल्याव			
१४	शिक्षा सेवा			
१४.१	निजी क्षेत्रका स्कुल, क्याम्पस, विश्वविद्यालय			
१४.२	तालीम तथा अनुसंधान केन्द्र			
१५	मर्मत सम्भार सेवा			
१६	अन्य सेवा			
१६.१	विज्ञापन, व्यूटी पालैर, सैलुन, फोटो स्टुडियो, पेन्टर, बिकेता (मासु, फूल विरुवा,			

	सिसा, प्लाईउड, भाँडाकुडाँ, खेलौना, गिफ्ट), पुल हाउस			
१६.२	वैदेशिक रोजगार			
१६.३	स्वदेशिक रोजगार			
१६.४	रियस स्टेट			
१६.५	पशु बधशाला			
१६.६	स्टिल काठ फर्निचर			
१६.७	केबुल नेटवर्किङ्ग			
१७	अन्य व्यवसाय			
१७.१	पार्क, पिकनिक स्पट			
१७.२	टुर अपरेटर			
१७.३	मथि उल्लेखति नभएको			
१७.४	मथि उल्लेखति नभएको			
१७.५	मथि उल्लेखति नभएको			

६ पालिका तथा वडाको स्वामित्वमा रहेको वा सार्वजनीक स्थानमा भएको पार्किङ्ग विवरण

क्र.सं.	पार्किङ्ग क्षेत्र, स्थान	सवारी साधन	सवारी पार्किङ्ग संख्या (दैनिक)			कैफियत
			अधिकतम	न्यूनतम	औसत	
		बस, ट्रक, ट्रेक्टर				
		मिनिबस				
		कार र टेम्पो				
		अन्य				

७. पालीका तथा वडाले उपलब्ध गराउने विभिन्न सेवा विवरण

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	हालको अवस्था (आय)
१	खानेपानी		
२	फोहरमैला व्यवस्थापन		
३	सडक बत्ती		
४	ढल निकास		
५	सार्वजनीक शौचालय		
६	हाट बजार		
७	पोखरी		
८	पशु बधशाला		
९	अन्य (जात्रा मेला)		
१०	अन्य		
जम्मा			

८. पालीका भित्र रहेका पार्क तथा सम्भावित पर्यटकीय स्थलहरुको विवरण

- १.
- २.
- ३.

कार्यशालामा उपस्थिती विवरण

अनुसुची २

आज मिति २०७८ साल श्रावण ११ गते सोम
 यह ईन्द्रावती गाउँपालिका का अध्यक्ष श्री
 केशरलाल तामाङ (ज्यु) प्रमुख अतिथितामा,
 राष्ट्रिय परामर्श समितिका संयोजक एवं उप
 श्री मिरा अधिकारी नामाज्य, अध्यक्षतामा रहेका
 गाउँपालिकाको राष्ट्रिय सुधार कार्य योजना
 प्रकाश सुशासन केन्द्रको आर्थिक सहयोग तथा
 स्कूलर नेपालको प्राविधिक सहयोगमा राष्ट्रिय
 सुधार योजना निर्माणको चरणमा अघाडी कदम
 मा तयारित कमेटीको उपाध्यक्षिता सम्प
 भयो।

तयारित
 -x-x-

१. श्री केशरलाल तामाङ, अध्यक्ष
२. श्री मिरा अधिकारी नामा उपाध्यक्ष
३. श्री इन्दिरा ओझा, निर्देशक प्रवेश सुशासन
४. श्री वि.के. महर्जन राष्ट्रिय सुधार विज्ञ (सुशासन)
५. श्री कृष्ण पौडेल प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत
६. श्री विर वहादुर तामाङ वडा अध्यक्ष वडा नं २
७. श्री देव प्रसाद वानिया वडा अध्यक्ष वडा नं ३
८. श्री जगतमान तालवाजडेन वडा अध्यक्ष वडा नं ४
९. श्री केदारनाथ आचार्य वडा अध्यक्ष वडा नं ५
१०. श्री शोभना तामाङ कार्यपालिका सदस्य
११. श्री रिता खनाल " "
१२. श्री दया कुमारी मिश्र वडा सदस्य
१३. श्री मिन वहादुर थाप्ले
१४. श्री दिनेश खनाल (प्रशासकिय सुशासन इकाई प्रमुख)
१५. श्री मिन खनाल प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत
१६. श्री पुष्पराज न्यौपाने
१७. श्री सुजता गौतम कार्यपालिका सदस्य
१८. श्री सरिता खनाल उ.ह.व. रणभा
१९. श्री शिवकुमार शर्मा उ.ह.व. वडा सदस्य
२०. श्री शिवकुमार शर्मा उ.ह.व. वडा सदस्य

२१. श्री वहादुर कार्की अधिकृत इकाई प्रमुख
२२. श्री महेन्द्र खनाल पदाधिकारी
 २३. श्री इर्गा वहादुर तामाङ २ नं वडा अध्यक्ष
 २४. श्री निवन् कुमारी थापा मगर १० नं वडा अध्यक्ष
 २५. श्री राविना खनाल राष्ट्रिय सुधार शाखा
 २६. श्री राधा राम धोरा खनाल निर्माण (पूर्वशाखा)
 २७. श्री मनजु खनाल सुचना प्रविधि अधिकृत
 २८. श्री हरि चन्द्र नेपाल कृषि प्राविधिक

